СЛОВО Просвіти

Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

19 (1206), 11—17 травня 2023

440 днів Великої Визвольної війни

Віктор СКОРИК,
оглядач “СП”

Минув ще один тиждень Великої Визвольної війни українського народу проти московського фашистського імперіалізму.

Той, хто читає мої огляди і довіряє мені, – давно знає, що наступальних операцій ЗСУ не варто очікувати раніше кінця травня – це в кращому випадку, а найімовірніше цей час оптимально визріє в червні-липні, коли складуться всі передумови для їхнього успішного початку і подальшого вдалого розвитку. Я невипадково пишу про наступи у множині, бо, на моє переконання, це буде не один-єдиний напрямок наступу, а саме множина – у різних напрямках, різної сили і різних призначень. Саме множина наступів є однією з умов успішності визвольного ходу ЗСУ влітку та восени ***– множина, яка інтегрується в єдину систему визвольного руху нашого Війська.***

Така множина унеможливить для ворога визначення напрямку нашого головного удару, бо головного по суті й не буде, вони всі будуть потенційно головними від початку, а їхня потенційна енергія переходитиме в кінетичну в більшій чи меншій мірі залежно від умов, що складуться на певних напрямках. Понад те, сума різних векторів визначить залежно від ситуації загальну суму наступу – системний інтеграл визвольної ходи ЗСУ на всіх його відтинках. Допоміжний напрямок може стати головним і найуспішнішим, а той, що вважався головним, навпаки, може обернутися допоміжним, що відволікає увагу й сили ворога. Така стратегія не дозволить ворогу ефективно концентрувати свої сили на одному плацдармі, зменшить можливості переваг ворога у кількості боєприпасів і важкої техніки на певному напрямку нашого наступу, оскільки ворог буде змушений розосереджувати свої сили, не знаючи, де його очікує той найболючіший удар.

Крім того, така стратегія дозволить застосовувати тактику глибоких проривів і створення стратегічних оточень ворожих угрупувань, забезпечить ефективність і динаміку ведення наших наступальних операцій. Ця тактика націлена насамперед на визволення окупованих територій за мінімальних власних втрат і руйнувань інфраструктури наших міст і сіл у ході наступальних боїв. Головною метою нашого визвольного наступу є визволення територій і наших громадян від окупації, створення загроз для ворога множини оперативних оточень, щоб примусити його до відступу з метою уникнути свого повного розгрому в оточенні, дезорганізація відступаючих формувань, створення умов для їхнього не організованого відходу, а панічного, хаотичного, що цілком досяжне в умовах слабкого морального духу ординського війська і кондовості їхньої тактики та важкої координованості неповоротких дивізій, відсутності горизонтальної ініціативи, яка властива ЗСУ і зовсім не властива військам Москви з жорсткою вертикаллю управління, що не здатна враховувати динамічність бойових дій.

Тобто лінійний наступ, який руйнує міста і гальмує динаміку наступу, – це не наш метод. Хибність цього методу і його вразливість особливо наочно і чітко доводить Бахмутська битва. Ворог втратив у ній сотню тисяч своїх вояків, сотні одиниць важкої техніки, змарнував дев’ять місяців і не досягнув по суті нічого. Ворог у Бахмуті, за фактом результатів, зазнав нищівної поразки і продемонстрував, що вести бодай вузькі наступальні операції, не кажучи вже про масштабні, він не здатен.

Отже, завдання нашого наступу – не жорстокий і довгий штурм тих чи інших міст, а створення загроз оперативних оточень, примус ворога до “жестів доброї волі” і максимально ефективне нищення ворожих формувань при їхньому відході, щоб на плечах ворога заходити без запеклих боїв у наші міста і села, визволяти їх без великих втрат нашого війська, без катастрофічних руйнувань населених пунктів і жертв серед цивільного населення. Це альфа і омега нашого визвольного ходу. Ми на своїй землі, тому бережемо свою землю. Ми – люди, тому бережемо людей, і знищуємо тільки нелюдів – ординських окупантів.

Отже, в підсумку така тактика виправдана, гуманна і ефективна, тому вона має бути успішною та результативною.

Підготовка до наступу зараз у самому розпалі. Надходять додаткові літаки, очікуємо ще 80 танків Абрамс. Так, ці літаки вже старенькі, ще радянські МіГи, танки теж далеко не нові – ще першої модифікації Абрамс. Але все-таки це потужне поповнення, бо саме літаків і танків нам сильно бракувало для проведення успішного наступу.

Дуже підсилилась наша ППРО – до лав ЗСУ надійшли потужні системи, успішно складається інтегрована система протиповітряної і протиракетної оборони, яка дає реальну можливість взяти повністю під контроль наше небо – і на фронтах, і на всій території України.

Фактично вже зараз Україна, завдяки нашим партнерам, має одну з найпотужніших систем ППРО у світі. Ефективність її зараз істерично випробовують осатанілі ординці. Наочний результат у Києві, де в ніч на 8 травня відбулась найбільша атака дронами за весь час масштабної війни: всі 35 смертельно небезпечних “шахедів” були знищені в київському небі – 100-відсоткова ефективність, до того ж, досягнута в умовах масового нальоту!

Звісно, це Київ – столиця України, де системи ППРО найпотужніші. Але це свідчить про те, що ефективна оборона неба незабаром стане нормою для всіх найважливіших міст і стратегічних об’єктів на всій території України, а також на всіх фронтах визвольної війни. Понад те, останніми днями вогнем Patriot була збита гіперзвукова ракета над Києвом, що стало непересічною подією, оскільки це перше знищення такої ракети в історії війн, ракети цього класу досі вважались невразливими силами будь-яких систем ПРО, принаймні так вважали московити, що досі вихвалялись тією зброєю, як колись бравурно вихвалялись їхні попередники – нацисти Німеччини — перед остаточним розгромом у Другій світовій війні. З тими нацистами було так, буде й з цими – прийде час і їхньому капуту.

Продовження на стор. 2

Колаж народного художника України Анатолія Гайдамаки

ЮРІЙ КОВАЛІВ

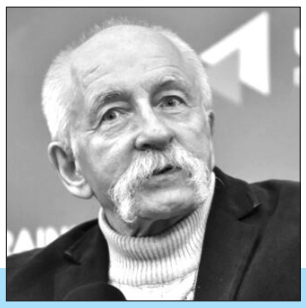

4–5

МИРОСЛАВ ДОЧИНЕЦЬ

8–9

НАТАЛЯ СУМСЬКА

14

Звернення

до наших читачів, передплатників, просвітян

Друзі! Тижневик “Слово Просвіти” – один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі — за певного “сприяння” нашої влади опинився на межі припинення свого існування. І тільки ми самі, хто любить, шанує і дорожить українським правдивим і об’єктивним словом, можемо допомогти “Слову Просвіти”. Будь-яка фінансова підтримка видання – це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити: АТ “Сенс Банк”, р/р UA 30300346000002600 2016994001; отримувач: ГО “Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка; код ЄДРПОУ/ІНН: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

На наше прохання про допомогу для газети “Слово Просвіти” відгукнулися:

1. Дека Володимир Іванович — 500 грн.
2. Галич Іра Петрівна — 500 грн.

“Торуймо свій важкий історичний шлях до нашої Перемоги, крізь терни до зірок вільного майбуття України”.

440 днів Великої Визвольної війни

Закінчення. Поч. на стор. 1

Але чи не найважливіша новина і пекуча потреба в цей час – різке збільшення виробництва і постачання боєприпасів для ЗСУ. І в цьому є сильні позитивні зрушення – як у діях наших партнерів, так і в діях нашої промисловості. Деталі таких дій, із зрозумілих причин, не оприлюднюються, але будьте певні – є справді серйозний прогрес у цій досі болючій проблемі для нашого війська. Без перебільшення, ***це, мабуть, головна подія останніх тижнів і днів.***

До завершення наближається переформатування наших бойових військових оперативних одиниць у новітню тактичну одиницю – підсилені бригади нового типу, кількість яких зростає з кожним тижнем. Частина цих бригад вже закінчили формування і навчання, інша частина незабаром теж буде в строю.

Такі новітні бригади за своєю структурою є більш гнучкими, оптимальними за величиною і водночас самостійними одиницями, які здатні діяти творчо, залежно від ходу бойових дій, але в координації інтегровані з усіма іншими частинами ЗСУ. У цих бригад новітнє, переважно західне озброєння, вони пройшли вишкіл за допомогою військових інструкторів держав-наших партнерів. Формування таких, для початку – 20-30, бригад здатне різко змінити ефективність дій всіх Збройних Сил України.

Цей наступ є нашим найближчим майбутнім, яке забезпечить визвольний хід нашого війська у ході війни.

Тепер поговоримо **про сьогодення.**

Звичайно, на першому місці **битва за Бахмут**. За минулий тиждень, як я і передбачав, істотних змін у дислокаціях та динаміці боїв не сталось. Ворог просунувся ще на 300 метрів на півночі західної частини міста і на 100 – на півдні. Його середньодобові втрати в середньому 150-200 вбитих ординців і відповідно до 400 поранених, тобто вже не здатних вести бої. “Успіху” просунення імперців не допомогли ані фактичне спалення міста запальними снарядами, ані істерики Пригожина, ані близькість дня побєдобєсія, дарунком до цього дня стали десятки тисяч вбитих та більше сотні тисяч поранених, полонених та пропалих без вісті побєдобєсів. А Бахмут стоїть!

Основою оборони Бахмута в ці дні була територія і фортифікації колишньої танкової дивізії, про яку я згадував у своїх дописах ще тоді, коли бої точились у східній частині міста – до залізничної колії, яка відділяє східну частину міста від західної. Ще тоді я звертав увагу читачів на топографічну зручність оборони саме західної частини Бахмута, а також, на те, що західна частина міста – це переважно суцільна забудова багатоповерхівками, де тримати оборону значно зручніше, аніж у малоповерхових будинках історичного центра міста.

Але головна родзинка оборони західної частини Бахмута – це наявність території військової частини на різкому підйомі рельєфу – від вокзалу по вулиці із символічною назвою Визволителів Донбасу. На цій території є належна для військової частини інфраструктура, кваліфіковані фортифікаційні укріплення, і ця територія знаходиться на підйомі уверх. Тому всі московитські “аналітики”, “незалежні” блогери, “очевидці” ще місяць тому на своїх сторінках у мережі “захопили” у своїх дописах цю військову базу, хоча вона насправді досі є стрижнем оборони нашими захисниками міста. Ця правда ворогам дуже пече, тому вони так пекельно брешуть.

До слова, у зв’язку з вищесказаним, хотів би зауважити, що надмірна мовчазність щодо перебігу подій від наших інформаційних інституцій, призводить до того, що українські читачі, серед них блогери та оглядачі, потрапляють у пастку ІПСО ворожих дописувачів, бо не мають альтернативної, реальної інформації і користуються лукаво перекрученою “інформацією” від московитських прихованих пропагандистів і “хороших русскіх”, таким чином, чужою рукою наші дописувачі часто пишуть фальшиву картину ситуації в Бахмуті.

Ще для ворога ласим здобуткам, до якого вони несамовито прагнуть вже кілька місяців, є дороги, якими йде постачання для наших воїнів у місті. І ці дні теж: ворог, не рахуючись з будь-якими своїми втратами, намагався заволодіти ними. Було кілька потужних атак, які були відбиті нашими героями, завдяки яким дороги життя Бахмута живі понині.

І це ще не всі новини щодо Бахмута. Наші воїни періодично проводять контратаки у місті й біля нього. Успішні контратаки! Навіть серед них така, в результаті якої наші бійці просунулись вперед на одному з напрямів на кілометр.

Тож для ворога “уж полночь близится, а Бахмута всьо нєт” – вже й день побєдобєсія прийшов, дєди воєвалі, внукі погібалі, а побєди всьо нєт.

І не буде. Вже ніколи знову. Ніде і ні в чому. Бо за останній рік українське суспільство багато чого зрозуміло, багато чому навчилось, а творча думка українського народу, звільнена тепер від інформаційної облуди московського імперіалізму, стала тією силою, яку не зупинити, тому ЗСУ, як бойова частина нашого суспільства, стає непереборною силою нашої свободи, запорукою нашого вільного, власного майбуття.

А як там на інших відтинках 1300-кілометрового фронту Великої Визвольної війни?

На інших ділянках фактично без перемін. Наші війська готують повсюди передумови для свого наступу, ворожі – для оборони загарбаного раніше, а там, де і для них вже зрозуміло, що тут їм гаплик, вони вивозять все що можна – своїх “государственних служащих”, своїх прислужників-колаборантів, грабують магазини та віджимають автівки тощо, все те, що ми бачили під час їхніх попередніх “жестів доброй волі”. Цуплять – “всьо для родіни, всьо для отчізни”. Кримінальна антицивілізація, у всій своїй “красі” – “вєлікая росія”.

З нашого боку всюди, на всій протяжності фронтів йде послідовна ракетно-артилерійська зачистка від ворожого воєнного сміття на окупованих територіях – ворожих тилів, баз боєприпасів і техніки та логістики. Крім того, такі обстріли позначають множинність ймовірних напрямків наших майбутніх наступів – обманних і реальних, ці обстріли тримають у напрузі ворога, сіють панічні настрої, змушують тримати на цих ділянках певну концентрацію військових окупаційних формувань, що надалі полегшить наступ ЗСУ на дійсних напрямках наступу. Все грамотно, все згідно з військовою наукою успіху.

Ворог все відчуває, розуміє, що для нього наближається болюча розв’язка. Тому несамовито істерикує, про що, зокрема, свідчать безглузді за суттю, а за змістом – варварські обстріли міст нашої країни. Тому показово сваряться між собою за “лаври” винного в поразках. Блефують у своїх погрозах.

Але підготовка визвольної ходи наших Збройних Сил ведеться не тільки на нашій території, а й на території імперії зла. Цьому присвячена ціла низка гарних прильотів у глибині Московії, горіння складів, військових баз і підприємств. До речі, це ще й підготовка на практиці партизанських та національно-визвольних рухів у Заліссі, що колись посприяє фрагментації цього фашистського Карфагену, який вже давно потребує знищення!

Попри весь інформаційний шлак, який виробляє колосальна машина кремлівської пропаганди, витрачаючи на це десятки мільярди доларів, а також попри весь розрахунок, що весь світ “устанєт от войни”, у світі зростають настрої не тільки ті, які плекає Москва, а й інші – протилежні. Втома від війни, а точніша її очевидна неуспішність для Москви, вплив цієї війни на стан світової економіки і підрив світової геополітичної архітектоніки дратують вже навіть могутніх вигодонабувачів-“партнерів” Кремля – Китаю та Індії. 2 травня ці держави на засіданні в ООН проголосували за резолюцію, де прямо згадується і називається факт агресії Росії. Вперше за весь час! Таким чином був зроблений перший сигнал Москві від Китаю та Індії, що цей смертельний цирк на крові треба закінчувати, що потенційно ті геополітичні та економічні збитки від цієї війни вже явно переважують ті цинічні вигоди, на які вони розраховували до цього часу.

Є насправді немало втомлених війною в негативному для нас сенсі й у західному світі. Є такі настрої і серед наших громадян, але не в значущих розмірах. Тому, окрім інших причин, успішність і вчасність наступу ЗСУ є нагальною потребою для всього світу, і звичайно ж найбільше для нас, українців, які вже 15 місяців героїчно боронять свою Батьківщину від навали Орди.

Я уважно і багато читаю західної преси, соціальні мережі з усіх усюд, і маю сказати, що абсолютна більшість західних громадян солідарні з нами. Звичайно, такі спостереження не є коректним соціологічним дослідженням, але варто зауважити, що думку більшості завжди, у всіх вільних суспільствах, все ж формує активна меншість – я її називаю “соціальна активна десятина”, тобто приблизно 10% від кількості всіх громадян держави. Щоправда, у не вільних, у не демократичних країнах суспільну думку формують значно менша частина суспільства – від одного вождя чи фюрера, від кліки чи касти до невеликих відсотків – десь 1-2%.

Як би там не було, але саме у вільному світі підтримують той народ, те суспільство, яке успішно бореться за свою долю, за свою свободу. Люблять успіх, який свідчить про зрілість нації, про її здоров’я. Тому перемоги потрібні. Потрібна історія перемог. Тим, хто успішно бореться, тим успішно і радо допомагають.

Зволікати, баритися і сумніватися в успіху свого наступу проти ворога – це шлях до не успіху. Метушитися, діяти поспішно і нерозсудливо – це теж не наш шлях. Все має бути у слушний час, в необхідних для реалізації умовах. Саме так і торуймо свій важкий історичний шлях до нашої Перемоги, крізь терни до зірок вільного майбуття України.

Віра в свої сили, знання свого права на вільне життя, єдність всіх наших сил заради нашого спільного, українського майбутнього – це дороговказ до нашої Перемоги.

Слава Україні!

Віктор СКОРИК
9 травня 2023 р.

“Слово, обірване у Биківні”

Георгій ЛУК’ЯНЧУК

На подвір’ї Музею видатних діячів української культури Києва до дня народження Вероніки Черняхівської відкрилась виставка “Слово, обірване у Биківні”.

Вероніка Черняхівська – українська поетка, перекладачка, діячка “Розстріляного відродження”, онука Михайла Старицького. У1929 році органи НКВС заарештували її зі звинуваченням у причетності до справи СВУ, а у 1938 році за сфабрикованими звинуваченнями у шпигунстві для Німеччини, її розстріляли. На фотодокументальній виставці “Слово, обірване у Биківні”, презентованій Музеєм видатних діячів української культури та Національним історико-культурним заповідником “Биківнянські могили” розповідається про долі 28 представників покоління “Розстріляного відродження”, знищених упродовж 1937–1940 років у в’язницях НКВС УРСР у Києві та похованих на території таємної спецділянки у Биківнянському лісі.

Зокрема, представлені обставини арешту і знищення Вероніки Черняхівської, Володимира Дурдуківського (друга родини Старицьких-Черняхівських), Володимира Ярошенка, а також Михайля Семенка, Майка Йогансена, Андрія Михайлюка, Миколи Борисова, Івана Маловічка, Мирослави Сопілки та інших. Заступниця генерального директора з наукової роботи Національного історико-меморіального заповідника “Биківнянські могили” Тетяна Шептицька ознайомила відвідувачів з метою, задумом і композиційною побудовою виставки “Слово, обірване у Биківні”. Науковиця розповіла про внесок письменників “Розстріляного відродження” в українську літературу, особливості літературного процесу 1920-х – 1930-х років, звернувши увагу на те, як швидко радянська влада не лише поставила заслін розквіту творчих сил України, але й почала знищувати фізично самих митців.

Тетяна Шептицька також розповіла відвідувачам виставки про абсурдні звинувачення, котрі висувались українським літераторам під час арешту; методи впливу слідчих НКВС на заарештованих; неузгодженості, що трапляються в архівно-кримінальних справах розстріляних письменників. Текстово-візуальні матеріали виставки розкривають суспільно-політичний і літературно-мистецький контекст доби “Розстріляного відродження”.

Оприлюднені документи з архівно-кримінальних справ розстріляних письменників свідчать, в який спосіб комуністична тоталітарна система знищувала українську інтелігенцію та художні здобутки ренесансу 1920-х – 1930-х років. Ілюстративний ряд проєкту доповнює індивідуальні історії представників письменницького середовища і підкреслює непоправність втрати, якої зазнала Україна у часи сталінських репресій.

Виставка “Слово, обірване у Биківні” буде цікавою як для науковців, так і для широкого загалу, і експонуватиметься на території Музею до 28 травня.

Перемога України сформує власне бачення подій Другої світової війни

У Military Media Center відбувся круглий стіл

Перемога над нацизмом у Другій світовій війні, без перебільшення, є найбільшим здобутком XX століття. Ми досі продовжуємо перебувати в системі координат, створеній за підсумками тієї війни. Проте, відтоді, як росія анексувала в 2014 році український Крим і частину Донецької та Луганської областей, система міжнародних відносин, що утвердилася після Другої світової, почала давати збій. А з початком широкомасштабного вторгнення росії в Україну стало очевидним, що світовий порядок потребує докорінного реформування, якщо не перезапуску загалом.

Євген БУКЕТ
Фото **Дмитра ЮРЧЕНКА**

Переосмислення наслідків Другої світової війни в усьому світі триває постійно. Але в Україні це відчувається особливо гостро. Адже саме на нашій території з 1941 по 1944 рік були задіяні 61% всіх сухопутних військ східного фронту Вермахту. А в 1943–1944 роках, коли відбувалося вигнання гітлерівців, Україною пройшли 50% сил червоної армії. Руйнування і людські втрати, спричинені війною, були найбільшими за всю тисячолітню історію нашої країни. Про це нагадала заступниця генерального директора Національного музею історії України у Другій світовій війні Людмила Рибченко під час круглого столу “Внесок України та українців у перемогу над фашизмом у Другій світовій війні: уроки історії, які ми досі вчимо”, що відбувся в Military Media Center.

– З-поміж близько 7 млн мобілізованих з території України до лав Червоної армії загинув кожен другий. На сьогодні в нашому музеї зберігаються документи, які підтверджують втрати 3 млн 300 тис. військовослужбовців, призваних з України, – повідомила **Людмила Рибченко**. – Число втрат серед мирних мешканців учені оцінюють у близько 4 млн осіб. А загалом демографічні втрати – 13 млн 850 тис. осіб без урахування Закарпаття і Криму. По війні на території України не лишилося жодного міста, в якому б мешкало більше, ніж 60% довоєнного населення. Так, у Києві з 900 тис. мешканців лишилося 200 тис., в Одесі з довоєнних 600 тис. осіб – близько 200 тис., у Дніпропетровську з пів мільйона – 100 тис. мешканців. Щоб досягнути довоєнної чисельності населення (41 млн осіб), Україні довелося відновлюватися 19 років.

Варто додати також післявоєнні втрати, які є, безперечно, наслідком війни та сформованої під час війни політики Сталіна. Зокрема, не так давно почали досліджувати голод 1946–1947 рр., масштаби якого також вражають. На сьогодні ми оперуємо цифрами в близько 1 млн осіб загиблих.

– Україна, до якої ми звикли, в сенсі існуючих державних кордонів та етнічної палітри населення, є продуктом Другої світової війни. Зокрема, внаслідок цієї війни “зникли з карти” України ті етно-політичні групи, які століттями відігравали тут важливу роль: кримські татари були депортовані, німці на півдні України були знищені, українське єврейство зазнало непоправних втрат, українські поляки й чехи – знищені або депортовані... Тобто Україна, що існувала до 1939 року, зникла. Вона перетворилася на де-факто двоетнічну територію з постійно зростаючою російською компонентою, – зазначив у своєму виступі доктор історичних наук, співробітник Центру досліджень воєнної історії ЗСУ **Іван Патриляк**.

Друга світова війна так і не розв’язала кардинальне питання української державності. А цього не відбулося тому, що один із зачинателів війни – радянський союз – не був покараний. До того ж він у підсумку став її переможцем, посівши одне з ключових місць у міжнародних організаціях. Тому нинішня російсько-українська війна є завершальним етапом Другої світової. Біль від втрат, спричинених у XX столітті, змушує нас рішуче протидіяти агресору, який у XXI столітті вирішив за лекалами фашизму та нацизму збудувати власну людиноненависницьку ідеологію та застосувати всі хибні й злочинні практики Другої світової війни проти України.

– росіяни сприйняли непокарання як слабкість світу, що вони можуть повторювати, насамперед повторювати свою агресію і злочини, – наголосив у своєму виступі Іван Патриляк. Тому саме справедливе покарання росіян, що неминуче настане в підсумку нинішньої війни, стане фінальною крапкою в Другій світовій, яка нарешті стане історією. А цивілізація розпочне новий етап розвитку.

– Описуючи бойові дії на сході України, ворог часто використовує міфологеми радянського союзу – “сталінград”, “курська дуга” тощо. Дуже багато цих паралелей, якщо їх розглянути правильно, дозволяють зрозуміти тактику росіян сьогодні, – про це говорив військовий історик, керівник експертної групи з питань внутрішніх комунікацій Директорату інформаційної політики у сфері оборони та стратегічних комунікацій Міністерства оборони України **Василь Павлов**.

– Наприклад, про “людські хвилі” добре знають люди, які досліджували битву за Дніпро під час Другої світової війни. Німецькі кулеметники божеволіли від того, що у них вже перегрівались кулемети, але “хвилі” радянських солдат не закінчувались. Те саме ми бачимо зараз під Бахмутом з боку російських загарбників. До цього ряду можна віднести і концепцію “Київ за три дні”. Це фактично радянська передвоєнна концепція “малой кровью на чужой территории” або “единою силой, могучим ударом” нанести швидкий удар і знищити супротивника.

Ми бачимо зараз, що росія, розповідаючи, що вона ніколи не готувалась до агресивної війни, все-таки здійснила агресію проти України. Те саме було до Другої світової війни, коли радянський союз фактично накопичував напередодні нападу нацистів величезні ресурси і був так само готовий розпочати свою агресію, але Німеччина його випередила, – нагадав Василь Павлов.

Ще однією паралеллю є використання росіянами ракетного озброєння для терору мирного населення. Аналогічно німецькі війська обстрілювали ракетами Велику Британію у 1944 році. Як відомо, це не скорило Велику Британію і це не скорить зараз Україну.

Українські офіцери, командування значно краще розуміються на воєнній історії, ніж росіяни, які знаходяться в полоні своїх міфів. Приміром, вони, як і в середині XX століття, міфологізують неіснуючих героїв, вигадуючи їм неіснуючі подвиги.

Проведення паралелей між Другою світовою і російсько-українською війною, за словами Василя Павлова, дозволяє завершити або переосмислити деякі сюжети ДСВ. Так само очевидно, що дуже багато ідеологічних прикладів ДСВ припинили своє існування, згорівши в полум’ї нинішнього протистояння.

Учасники круглого слову дійшли висновку, що, об’єктивно описавши перебіг російсько-української війни, що триває, можна буде зовсім інакше поглянути і на Другу світову війну, і на інші війни, що відбувалися на території України. Це буде вже не чужий, а свій український державницький погляд на військові конфлікти минулого і на роль України, української нації в світовій історії.

“МРІЯ”*

Ярослава ХОМЕНКО

Оляні Руті

Вона любила літаки. А він любив її, тому погодився на гул металевих птахів, який приносив вітер у відчинені вікна їхньої нової квартири в Гостомелі.

Вона любила літаки, бо їй здавалося, ніби в ній самій десь глибоко захований потужний мотор, що приводить у рух усе її єство. У ній було багато сили, різкої та часом некерованої енергії, жадоби до життя і відкритості світові. Часто, стоячи на кухні з чашкою кави в руці, вона задивлялася на тонкі білі злітні смуги, по яких пливли граціозні лелеки-оригамі. У такі хвилини вона завжди думала про батька. Вони любили гуляти київськими пагорбами й дивитися в небо, у якому силуети птахів перекреслювали своїм польотом тонкі й довгі подвійні лінії, прокреслені на самому дні блакитного купола крилатими людськими творіннями.

“Незбагненно, – казав батько, – якою талановитою є людина, наскільки рухливий її розум, на які відкриття він здатен! Бачиш, пташко, – він часто називав її так, – людині настільки кортіло літати, що вона винайшла попри все таку крилату машину як літак. Практично бездоганну за своєю формою. Так само влаштована поезія: хороший вірш має свою структуру, свій міцний скелет, на який нанизані слова, і якщо вдається досягти гармонії, він розправляє свої крила й ширяє легко та вільно, наповнюючи нас своїм найвищим змістом”.

Батько любив літаки. Він був поетом. Він розповідав їй про Дедала, про Леонардо да Вінчі... “А ти знаєш, пташко, що історія нашої авіації почалася ще наприкінці XIX століття? Була така надзвичайна людина, Олександр Кудашев – київський інженер-конструктор, автор нашого першого літака. Він спостерігав, як розвивається літакобудування у Франції, і після заснування у 1909 році Київського товариства повітроплавання, – ти тільки послухай, як це звучить: повітроплавання, – у дерев’яному сараї Політехнічного інституту з’явився “Кудашев-1””.

Батько водив її до меморіальної дошки на території Політеху. А коли вони йшли Терещенківською вулицею (тоді ще Рєпіна), він завжди згадував про Федора Терещенка – молодшого сина у великій родині відомих власників цукроварень, який на власні кошти збудував авіаційні майстерні, де конструював літаки і навіть створив невеликий аеродром. Батько розповідав їй і про Григоровича, і про Сікорського, і про Антонова... Здавалося, він знав все про літаки й історію їхньої появи.

“Але є один літак, який запав мені в серце, – це Ан-225, “Мрія”. І не тому, що це найбільший і найпотужніший транспортний літак у світі. Коли злітає, він так м’яко рухається, мов величезний сильний птах. Відчувається в ньому ця вага живої істоти. Підемо колись до аеродрому, подивимось на нього... А головне – він єдиний! Другого так і не добудували...”

–Твоя кава зовсім охолола.

– Нічого, я підігрію чи зварю ще.

Її обличчя, і так блідувате від природи, в обрамленні темного густого волосся, зустрілося з фіранкою, що коливалася під подихом вітру. І цей ранок так і запам’ятався їй, наче графічний відбиток її невеликого світу: матово-біла чашка у тонких кракелюрах з холодною міцною чорною кавою, її бліде обличчя і тюлева фіранка, крізь яку просвічувала бетонна злітна смуга, білі ластівки-літаки, вдалині – ангар із татовою “Мрією”, чоловік у чорно-білому светрі, який збирається на роботу, і такі живі, майже матеріальні спогади про померлого торік тата.

Наступного дня, 24 лютого, унаслідок повітряної атаки російських військ на гостомельський аеродром Ан-225 був знищений. Згоріла татова “Мрія”.

– Я сказала, що нікуди не поїду! Не поїду – і все тут! Я сидітиму тут і працюватиму! Це мій дім, мої коти, мої книги, мій стіл, тут ВСЕ моє! Я й не поворухнуся, я не здамся!

Вона стояла біля того самого вікна, дивилася, як руйнується її життя, не бігла до підвалу, а просто голосно розмовляла сама з собою. Це тривало рівно чотири дні. Рівно до того моменту, поки у двір її будинку не впав снаряд. Тієї миті їй здалося, що вона розвалилася разом із будинком, котами, книжками, з усім тим, що, як вона вважала, було її... А була в неї тільки вона. Бо все інше було її світом, любовно вибудуваним навколо і вбудованим у її життя – але цей світ, як з’ясувалося, не був нею.

І знову прийшов ранок, і він знову скидався на гравюру, на якій запале небо і набрякла земля, вкрита чорними борознами та вирвами, злилися в єдиний суцільний горизонт, за яким осліплому від гару сльозоточивому оку не було за що зачепитися. І вона, чоловік і двоє котів покинули свій дім, де залишили тих себе, яких більше не було.

Вони прямували пішки до Києва. Назустріч їм траплялися поодинокі перехожі. “Ви не дійдете, це неможливо!” – казали вони. І що більше вони зустрічали на своєму шляху тих, хто так казав, то міцнішою ставала її впевненість у тому, що вони дійдуть. Усе-таки вона була дуже вперта. Чи безстрашна? Чи, навпаки, перелякана до того, що її страх перетворився на відвагу? Тепер вже ніхто не скаже.

Вони минули дамбу й вийшли у відкрите поле. Почулася стрілянина. У сірому, важкому, як вологе, намокле під дощем простирадло, повітрі було неможливо розібрати, хто й по кому стріляє. А потім вони просто йшли вздовж дороги, прямо, прямо... Якийсь хлопець, що їхав по воду, вже майже на підступах до Києва, довіз їх під самісінькі вікна батьківського дому. Мама відчинила двері, вся в сльозах.

– Я ж казала, що ми дійдемо, і ми дійшли! Ні, я все-таки дуже вперта. Я вірила, що ми дійдемо, так вірила, як в бога вірять, – я ж атеїстка, ви знаєте, – і ми дійшли! – без кінця повторювала вона, обіймаючи заплакану маму, чоловіка, котів, притискаючи до грудей татову світлину.

А наступного дня, 1 березня, на шляху, яким вони йшли вчора, вже стояли танки і вздовж узбіччя безладно громадилися тіла вбитих людей, між якими з жахом металися на смерть перелякані домашні тварини, а в гіркому від гару небі, що стрясалося вибухами, кружляли ворони, схожі на хрести, які злетіли в небо із замінованих могил.

Травень 2022 – січень 2023

*В основу оповідання лягли документальні дописи Оляни Рути.

“Мова й література – два крила філології, вони мають бути окремими, тісно пов’язаними навчальними предметами”.

Портрет української літератури в освітній рамі

Юрій КОВАЛІВ,
доктор філологічних наук,
професор,
лавреат Шевченківської премії

Сучасна освіта в Україні надто захоплюється пересаджуванням досвіду європейських й американських країн, інтегруванням навчальних предметів, тому продукує химерні кентаври, нехтуючи специфікою нашої національної дійсності, яка віками перебувала в колоніальній залежності, виборювала право самодостатнього суб’єкта свого буття. До українського письменства “історичною міркою чудно було б доходити, та й неможливо цілком”, – застерігав С. Єфремов. Логіко-формальні методи, типологічні ряди, застосовувані при аналізі літературного руху з притаманною йому історичною тяглістю в середовищі повноцінної культури, з хронологічною послідовністю творчих процесів, стадіальністю та суміжністю стильових тенденцій, на чому наполягав, наприклад, М. Рудницький, не завжди ефективно прикладаються до нашої літератури, на відміну від французької чи англійської. Вони розвивалися в благополучній інфраструктурі, кожна ланка якої відповідала власній іманентній сутності, не замінюючи іншу.

Натомість приречене борсатися в проблемах виживання, прориваючи життєво небезпечні загати “відсутньої присутності”, беручи участь у різних формах спротиву, українське письменство мусило постійно боронити і себе, і дезонтологізовану націю, заповнювати – часто за рахунок нерозкритих можливостей свого таланту (згадаймо “Опівніч, Глухо. Зимно” І. Франка, різногранна інтелектуальна спадщина якого вражає) – спорожнілі ніші вітчизняної культури, рятувати народ від небуття і водночас спромагатися на естетично вартісні твори, стати скромним фрагментом загальноєвропейської панорами, іноді навіть випереджати ідейно-естетичні пошуки західних колег, як А. Кримський (новелістика) чи В. Підмогильний (романи), або продукувати явища hapax legomenon кларнетизму. За спостереженням О. Білецького, це письменство було не тільки “мистецтвом слова, а й єдиним притулком і єдиним виразником національної, суспільної думки”, постаючи “зразу всім: політичною трибуною, публіцистикою, філософією, криком, плачем поневоленої народної маси”. Іншої такої сили у нас не було.

Українська література брала на себе позалітературні обов’язки, хоча як мистецтво не мала потреби виконувати гносеологічні, дидактичні, теологічні, політичні, пропагандистські тощо функції, бо не вони визначають сутність художнього твору, а естетична функція. Наділена власними структурами, рівновелика довколишній дійсності, а не підлегла їй, література спирається на кантівський “незацікавлений інтерес”. Але в українській ситуації, де панували деструктивні стихії зовнішнього походження, котрі інспірували внутрішню руїну, письменники ставали лінгвістами (“азбучна війна”, “Словарь української мови” Б. Грінченка, правопис М. Скрипника), педагогами й методистами (читанка М. Шашкевича, буквар Т. Шевченка, граматка П. Куліша; навчальна програма Б. Грінченка), правниками (Лесь Мартович, М. Могилянський), політиками (Центральна Рада складалася переважною більшістю з літераторів, як і Культурна Референтура, очолена О. Ольжичем; чимало було їх і в Народному Русі, й у Верховній Раді на початку 1990-х), тому що національна інтелігенція, зокрема представники точних й природничих наук, працювала переважно на колонізатора (крім окремих особистостей, на кшталт І. Пулюя). Вона, як констатував Б. Грінченко, “омосковлена”: “Вчиться вона по-московському, читає по-московському, завсігди говорить сама і завсігди чує круг себе мову тільки московську”. Філологи М. Костомаров, О. Потебня та ін. змушені під тиском цензури писати по-російськи, висвітлювали українські проблеми, як і журнал “Киевская старина”.

Письменників спонукала до такого вибору національна катастрофа колоніального животіння, з якої рятувало цілюще джерело – мова, усвідомлена не лише засобом пізнання, комунікації, виховання, а передусім етногенетичною основою національного буття, поза якою воно неможливе. Тому будь-яка метрополія, надто російська, її жорстоко переслідувала (Валуєвський циркуляр, Емський указ чи постанови ЦК КПРС – то лише вершини айсберга лінгвоциту, як і польська санація й пацифікація), а разом із нею й письменників, починаючи від Т. Шевченка, покараного принизливою солдатчиною за поему “Сон”, у якій зображену хтонічну московщину очима українця. Варто пригадати репресованих в’язнів сумління В. Стуса, Ігоря й Ірину Калинців, С. Сапеляка, М. Горбаля, Т. Мельничука та ін., лірику яких поціновували не за художні якості, а за каральною буквою кримінального кодексу, поціновували як небезпечний для панівної системи ідентифікатор національної свідомості.

Українські письменники не існують поза рідною мовою, бо “знать од Бога / І голос той, і ті слова”, як писав Т. Шевченко, тому завжди боронять її від нападів лінгвоциту, беруть активну участь у її структуруванні. Одним із перших вдарив на сполох з приводу катастрофи мовного переінакшення А. Свидницький, розкриваючи в сімейному романі-хроніці “Люборацькі” обвальне руйнування української родини, пошматованої експансивними, безцеремонними голосами “іншого”. Потужні відцентрові сили поглиблювали катастрофу “двоєдушності” українства, що розпорошувало вітальну енергію, втрачало здатність природної самоідентифікації. Кожен його уламок, опинившись у російському, польському, німецькому, румунському тощо нівеляційному оточенні, неминуче збіднювався, зазнавав розщеплення. Поліглотство завжди віталося, але не за рахунок власної мови, що продемонстрували І. Франко й Леся Українка. Особливо небезпечною для України була двомовність, проти якої виступав І. Франко (“Двоязичіє і дволикість”), а в 50–60-ті рр. – М. Шумило, В. Сосюра та ін. заперечували двоязичну білодідівщину, яка загрожувала поглинанням української мови російською. Антиприродність таких зусиль викривав Панас Мирний: “бажання, щоб усі заговорили однією мовою, – марне бажання!”, але таким прагненням завжди переймалися імперці.

Тотальне панування російської мови породжувало “мерзоту запустіння” (О. Потебня) і першими забили у тривожні дзвони письменники. Б. Грінченко (Вартовий) під час дискусії (1892–1893), спростовуючи промосковські й космополітичні симпатії М. Драгоманова (Українець), доводив, “якою мовою говоримо й думаємо, – та нам і рідна; яка мова, такі наші й думки будуть: московська мова – московські й думки у людини будуть”. Аналогійними стануть і дії, і поведінка, адже мислення тісно пов’язане з відповідною словесною знаковою системою, тому Україна має накинутий Москвою великий клопіт з російськомовним населенням. У такому разі з певною обачністю треба ставитися до ідеї запровадження нової двомовної практики в школі, якою переймається МОН, коли роль російської мови виконуватиме англійська, якими б аргументами не виправдовувалася така “новація”. Обіцянки вивести нашу освіту у світовий простір можуть обернутися новою бідою для української мови, черговою спробою просвітити “материні очі / современними огнями, / Повести за віком, / За німцями, недоріку, / Сліпую каліку”, як з болем писав Т. Шевченко. Чи не ліпше було б для іноземної мови запровадити поглиблене вивчення?

Мова й література – два крила філології, однак в нашій освіті, на відміну від французької чи німецької, вони мають бути окремими, тісно пов’язаними навчальними предметами, тому що, за словами М. Грушевського, в Україні шлях до свободи вимощений книгами, а Шевченків “Кобзар”, як твердив П. Куліш, ставили поряд зі Святим Письмом. Німці навіть не припускають, аби вчинити так із “Фаустом” Й.-В. Ґете, або італійці – з “Божественною комедією” Данте Аліґ’єрі. Т. Шевченко сиґніфікував національний світ, тому в свідомості українців асоціюється з початком Євангелія від Івана. Г. Сковорода обґрунтував кардіоцентричну натуру українця, “неокласик” дисциплінували національну “філософію серця”, представники “Празької школи” апробували у власних творах “філософію чину”, реалізовану під час Другої світової війни, актуальну й для повстанців, і для дисидентів, і для сучасних захисників України.

Письменники, а не хтось інший, одними з перших концептуалізували потребу свідомого екзистенційного вибору. П. Куліш, за спостереженням Олени Пчілки, своїми “Записками о Южной Руси” обґрунтував “для того часу нову *ідею*, що слово *народ* треба розуміти ширше – яко *націю*”. Потрібно було виробити технологію такої трансформації. Ні соціологів, ні політиків, ні когось іншого не було. І. Франко в “Одвертому листі до галицької української молодежі” обґрунтував завдання творчої інтелігенції “витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя, відпорний на асиміляторську роботу інших націй, відки вона б не йшла, та при тім придатний на присвоєння собі в якнайширшій мірі і в якнайшвидшім темпі загальнолюдських культурних здобутків, без яких жодна нація і жодна хоч яка і як сильна держава не може стоятися”.

Відсутність української держави повсякчас давалася взнаки, спонукала письменників до вимушеної поліфункціональності, прикладом якої були І. Франко й Б. Грінченко, спонукали засновувати її тут і тепер у конструктивних програмах від Братства тарасівців до ОУН, як наполягав О. Ольжич, “Державу не твориться в будуччині, / Державу будується нині”, тільки вона має бути іманентно українська, націоцентрична. І переймалися нею передусім письменники не лише у свої творах, а й в концептуальних проблемах, одними з перших обґрунтовували закономірність націоналізму, в якому вбачали обстоювання людської й національної гідності, повагу до свого та інших народів, на відміну від шовінізму. О. Кониський в полеміці з М. Драгомановим на сторінках журналу “Правда”, не тільки, як І. Нечуй-Левицький, В. Барвінський та ін., спростовував його уявлення про потребу взалежнювати українську літературу від російської, про “вузьке” розуміння націоналізму з погляду загальнолюдських цінностей, вкладав у поняття “націоналізм” не “расовий, не релігійний, а соціальний зміст”, пояснював, що “він виступає проти великорущини, котра грає соціяльну ролю в нашій жизні, псуючи гармонію в нашому розвитю, вносячи нелад в громадські шари й українську сім’ю, принижуючи все українське в очах українського народу”.

Такими питаннями внутрішнього національного життя не було потреби перейматися шведським чи іспанським письменникам в контексті їх самодостатніх національних держав. Але не українським, які мусили постійно порушувати їх при відсутності національних фахівців, непокоїлися, як зазначив І. Рудченко (Білик), що національність, “коли ми не збудимо до неї симпатій в інтелігентних колах, може безслідно зникнути”.

Українські письменники стали центральною ланкою національного буття, сприймалася запорукою його оновлення, “випростування” (М. Грушевський), “обудження” (Є. Маланюк), пережили низку перманентних відроджень, коли з кожної чергової катастрофи виникала пасіонарна творча меншість, представлена переважно творчими особистостями, закладала свої підвалини, аби – вкотре! – фатальні, переважно зовнішні сили зруйнували незавершену будову, уламки якої в майбутньому правили б за матеріал черговому наступному поколінню тощо. Якщо послатися на І. Франка, то були “переважно люди з немалими, деякі між ними першорядними талантами, високоосвічені, оживлені кращими ідеями часу, пройняті запалом до чесної праці для рідного краю, вони внесли свої великі духовні засоби, свій запал і енергію в діло двигання українського народу”. Перманентні відродження як загальнонаціональна категорія наповнювалися переважно культурно-просвітницьким сенсом (Громада, “Просвіта”, в’язні сумління), рідше – збройним (національно-визвольні змагання, похідні групи ОУН, повстанці під час Другої світової війни й після неї, АТО, нині ЗСУ), в яких активну участь брали письменники. Іноді дві тенденції єдналися, як в Легіоні УСС, котрий не тільки вмів воювати, а й писати художні твори, переважна більшість яких стала народними піснями. Нині російсько-українська війна стимулювала поетичний “вибух”, що сприймається не тільки літературним документом суворої доби.

Кожне з перманентних відроджень не знало постійного центру й тяглості, на відміну від французького чи англійського письменства. Тому не має потреби інтегрувати в навчальних курсах українську літературу й зарубіжну, бо в них різні долі, краще обмежитися типологічними рядами, знаходженням продуктивної циркуляції комунікативного поля. Так само варто робити паралелі з національною історією, не ототожнюючи її з літературою, як це робив Аристотель, пам’ятати, що першими істориками в нас були письменники. Час вилучити історію з “вінегрету” світової, тому що українська нація, приречена віками виборювати свободу, пережила іншу долю, ніж благополучна іспанська чи данська, і нині для забезпечення свого майбутнього має усвідомити свою минувшину такою, якою вона була і є, а не з чужого голосу.

Українська література серед обов’язкових навчальних предметів як в середній, так і вищій школах домагається рівноправності з точними й природничими науками, проте з чітким усвідомленням, що вона постає мистецтвом, тому треба викладати її з розумінням художньої сутності, естетичного переживання, духовного знання, а не заганяти в безживні тести, котрі спрощують художній образ до неприпустимої інформації, власне вульгаризують його. Вона не просто “джерело знань”, як зазначає міністр освіти Оксен Лісовий, тому виходить з ряду математики й фізики, а мистецтво, котре потребує душевних переживань, цілісного схоплення образу. Це ж стосується й ЗНО, яке для літераторів має бути творчим, а не зводитися до “поля чудес”. Дивно, де поділися творчі роботи, які нещодавно писали абітурієнти?

Чи не час повернутися до

обірваної розмови про природні нахили дітей і студентів, які, пригадую, почалися ще в 1970-х рр., але завершилися безрезультатно. Таким чином можна було б реалізувати навчання за математичними й художніми вподобаннями, не тероризуючи учнів. При цьому не апелювати до вибору батьків, зважаючи на те, що діти ще не мають життєвого досвіду. Це вже було, коли батькам дозволялося з 1957–1958 рр. за радянськими тезами й законом вибирати мову, що обернулося тотальною росіянізацією України. Нині таке може статися з точними й неточними навчальними предметами, бо прагматичні батьки оберуть математику, посилаючись на те, що української літератури Європа не потребує. Це вже загрожує космополітизацією. Перебуваючи у сфері мистецтва, література потребує адекватних ключів декодування, відповідних методологічних настанов, усвідомлення її як іншої дійсності, тісно пов’язаної з довколишньою, рівновеликої їй, але не тотожної, концентрує в собі квінтесенцію життя, тому невипадково провідні філософи О. Потебня, М. Гайдеґґер чи Г.-Ґ. Ґадамер для унаочнення своїх концепцій зверталися або до народної творчості, або до лірики.

Треба вітати спроби плідного реформування освіти, очистити її авгієві стайні від руйнівної антиукраїнської табачниківщини, від шкарлетного симптому, від фантомів “компетентності”, від перенавантаження учнів навчальними предметами. Попри цікаві ініціативи О. Лісового, котрі можуть стати перспективними, обіцянки акцентувати освіту на творчій особистості вчителя, нівельованій в сучасній школі, заміненій слухняним виконавцем всіляких інструкцій й методичних вказівок, варто позбутися бюрократичної паперомані, за якою вчитель не бачить дитини замість того, щоб налагоджувати комунікативне поле з нею, чути її, як себе.

Визнання української літератури як повноцінного навчального предмета в типовій навчальній програмі, вироблення методів адекватного її декодування не повинно допускати щонайменших маніпулювань чи підміни понять, коли українську літературу дехто хоче підмінити фантомною літературою України (В. Онацький). Можна захоплюватися різними проєктами, але підтвердженими спроможністю реалій, які має враховувати й НУШ. Цифровізація – це добре, але чи спрацює вона після ковіду й під час російсько-української війни, коли чимало дітей опинилося в біженцях? Ще й досі діти в містечках, ще більше в глухих селах не мають комп’ютера, там не проводяться заняття навіть в системі онлайн, якою, на жаль, надто захоплюються, нехтуючи тим, що вона загрожує десоціалізацією, завдає шкоди філології (про математику й біологію не скажу), котра потребує спілкування віч-на-віч.

Провідні технології й методики можуть ефективно працювати, коли їх не “пересаджувати” з чужих ґрунтів, а імплантувати в рідний, враховуючи національний освітянський досвід, що дає відповідь на складні питання, наприклад, сексуального виховання, питання про яке сягнуло вже потрібної кількості голосів в петиції до президента. А тим часом забувають етнопедагогіку, яка віками виховувала морально й тілесного здорових українців. Якби звернули увагу на неї й на літературні тексти про високі людські почуття, відпали б різні ЛГТБічні проблеми, загрозливі національній ідентичності, що небезпечно під час сьогоденної демографічної кризи. У проєктах мало чути про вищу школу, сковану студентокредитами (дике слово!), а не “значущою бесідою” із студентами, про науку, яка знемагає під пресом скопусизації, відверто бізнесової й незацікавленої філологією, від штучних псевдонаукових вимог, несумісних з дослідженнями, розрахованими на відкриття, на інсайт, бо навіщо вони тоді потрібні.

Від МОН України педагоги й національно свідома громадськість очікує конструктиву, відповідного запитам національного буття й сьогодення, травмованого війною. На жаль, в ініціативах О. Лісового, як і в попередніх міністрів освіти, бракує цілісної освітньої концепції, надактуальної, зважаючи на постколоніальні травми деформованої свідомості, трагічні події російсько-української війни, коли Україна захищає не тільки себе, а й світ від московської експансії. І така концепція мусить бути націоцентрична, бо йдеться про “формування національної ідентичності”, що підкреслює О. Лісовий, особливо визначальної під час російсько-української війни, важливої для структурування України як повноцінного суб’єкта свого буття.

Сучасні учні й студенти, не обмежуючись лише військово-патріотичним вихованням, на жаль вилученим з освітніх програм минулих років (як пластунський рух), мають виробити чітке уявлення про себе як суб’єктів повноцінного національного життя на рідній землі, здатних дати відсіч будь-якому зовнішньому чи внутрішньому нападнику, стати справді рівними серед інших народів, орієнтувалися на героїчний чин своїх предків, врахувавши їх прорахунки, долаючи обірвані ланки тяглості народного буття. Без цього модернізація освіти лишиться ще одним фантомом. І здійснити цю концепцію мають фахівці з високим національним сумлінням. Чи є такі в МОН?

Стаття зумовлена заявами й ініціативами О. Лісового, виповненими патріотичною риторикою, але не підкріпленими документально затвердженим переліком обов’язкових й необов’язкових навчальних предметів, попри те що існують державні стандарти, типові освітні програми, в яких зазначена українська література. В інтерв’ю від 24 квітня на телемарафоні “Єдині новини”, якому немає довіри, наводився список, у якому серед обов’язкових навчальних предметів українська література відсутня, що викликало занепокоєння філологічної громадськості, спонукало кафедру історії української літератури ХНУ імені В. Н. Каразіна написати лист-звернення “Замах на українську літературу – загроза національній безпеці” до О. Лісового з приводу “ідей вилучити курс української літератури зі шкільної програми” й зробити відповідне роз’яснення. Невдовзі міністр освіти на своїй сторінці у Фейсбуці (25 квітня) заспокоїв громадськість, наголошуючи на реформуванні української літератури, поверненні “загублених” імен, починаючи від бароко, осучасненні методів викладання. Отже, треба чекати документалізації ініціатив О. Лісового, після обговорення їх, треба сподіватися, з педагогами, науковцями та іншими зацікавленими фахівцями в розбудові іманентно української освіти.

Шевченківське свято у Плоєштах 1921 року

Микола МАЙДАНСЬКИЙ

Подаю спогади мого дідуся – як випускники Чернівецької української вчительської семінарії, зберігаючи нашу національну традицію, святкували Великдень нашого Пророка Тараса Шевченка в місті Плоєшті – центрі головного нафтодобувного району Румунії, куди після Першої світової війни їх занесла лиха доля.

На світлині – мої дідусь Микола Майданський із бабусею Євдокією, які, побравшись, 1920 року поїхали до м. Плоєшти. До народження моєї мами ще три роки…

Софія Майданська

Микола та Євдокія Майданські

У 1914 році, коли Буковина перебувала під окупацією російських військ, Українська вчительська семінарія в Чернівцях була перенесена до Відня і багато фронтовиків, колишніх студентів семінарії, одержали на місяць відпустку з фронту – здати у Відні матуру. Між ними був і я: одержавши звільнення з італійського фронту, в січні 1917 року мав скласти іспити у Відні.

Коли Австрія розпалася, а Буковину в 1918 році окупувала Румунія, багато молодих учителів, які закінчили Учительську семінарію під час війни, подали заяви на вчительську посаду, але роботу одержували тільки ті, хто записав себе румунами. Ті, хто не зрікся своєї національності, посади не одержали, хоч Румунія оголосила на Буковині статус-кво. І ми, українці, зайнялися господарською роботою.

У 1920 році нас повідомили, що хто хоче працювати учителем – хай приходить в інспекторат, а з Чернівців поїде до Букарешту і там йому дадуть посаду. У листопаді 1920 року зібралося нас 18 хлопців та 25 дівчат і поїхали за державний кошт до Букарешту. Там нас прийняли досить привітно і сказали: якщо ми годимося – нас влаштують у школах Мунтинії і направлять в Учительську нормальну школу, у Плоєштах, ознайомитися з румунською школою, а по закінченні курсів навчання румунської мови нас призначать керівниками народних шкіл Румунії. Ми погодилися і того ж дня приїхали до Плоєшт. Директором Учительської педагогічної школи була культурна людина – пан Попеску. Він прийняв нас із великою радістю, і ми почали вивчати румунську мову.

Настав 1921 рік, зближався березень, і ми почали думати, чи не вдасться нам відсвяткувати Шевченківське свято в Плоєштах. Ми зібралися разом, і мені доручили звернутися до директора школи в цій справі, бо він мене дуже шанував. Я пішов до нього, поговорив, і він погодився.

Ми почали готуватися до свята, але у нас нічого не було. Директор школи знайшов у шкільній бібліотеці маленьку книжечку (біля 100 сторінок) перекладів Шевченкових віршів, і з цього ми почали. Одна з дівчат принесла фотокартку з портретом Тараса Шевченка. Ми прилипили цю картку на аркуш гарного паперу, вбрали в рамку, під шкло, і це було головне, що нам потрібно. Я почав готувати хор із піснями на слова Кобзаря. Один із наших учителів, що вже підучив румунську мову, з допомогою високоосвіченого представника румунської інтелігенції почав готувати доповідь про Т. Г. Шевченка.

9 березня 1921 року все було готове, і по обіді в одному з найбільших залів Педагогічної школи ми підготували концерт. На свято, крім слухачів хлоп’ячої та дівочої педшкіл, ми запросили старші класи ліцею (гімназії) Св. Петра, також прийшло багато молодих викладачів. У перших рядах сидів головний інспектор торговельних шкіл. Великий зал був переповнений.

Свято розпочали піснею “Реве та стогне Дніпр широкий”, потім із доповіддю виступив наш товариш Юрій Алексієвич. Він закінчив свій виступ словами: і в Румунії є багато таких талановитих дітей, які б могли стати поетами, як Тарас Шевченко, але вони ходять за плугом.

Після закінчення доповіді присутня молодь вибухнула тривалими оплесками. Тоді інспектор встав і почав нас критикувати, мовляв, ми прийняли вас на курси румунської мови, щоб дати шматок хліба, а ви починаєте поширювати тут пропаганду з-за Дністра. Закінчивши свій виступ, інспектор встав і вийшов із зали. Ми не знали, що маємо робити, і чекали реакції директора школи. Але в залі зчинився неабиякий шум серед молоді з вигуками, щоб ми продовжували концерт. До нас підійшли молоді викладачі ліцею Св. Петра і попросили не зважати на дуренський виступ старого ренегата і продовжувати концертну програму.

Вечір завершився бурхливими оплесками – це було перше Шевченківське свято в Румунії.

Скільки років українській мові?!

Василь ЛИЗАНЧУК,
доктор філологічних наук,
заслужений професор ЛНУ
ім. І. Франка

Московські загарбники-маніпулятори, вбиваючи українців, водночас зловорожо нав’язують тезу, що українська мова – це наріччя російської, зіпсоване польськими впливами. Видатні дослідники Іван Огієнко, Іван Ющук, Сергій Піддубний, Василь Кобелюх ґрунтовно доказали, що важливі елементи української мови, насамперед слова, є і в санскриті, і в латині. Візантійський історик VI ст. Йордан у творі “Гетика” згадує про Україну 551 року. Запам’ятаймо цю дату – 551 рік, коли з’явилася перша писемна згадка про нашу Україну.

Незаперечний початок розвитку української мови сягає в VI століття, коли на основі слов’янських племен – полян, деревлян, сіверян та інших сформувався етнос русини, русичі, руські; не русскіє (слово з двома с), а руські – одне с і м’який знак, тобто давні українці. Адже слово “руський” походить від назви давньоукраїнської держави “Русь”. А “русскій” – від назви московської держави “Росія”. До 1721 року Московія була Московією, в 1721 р. Петро І здійснив геополітичне злодійство – украв давньоукраїнську назву “Русь” і назвав нею Московію, по-грецькому “Расєя”, “Росія”. У сучасній українській мові є понад 13 тисяч слів із лексики VI століття. Ці слова відображають побут, господарювання русинів – наших далеких предків.

Московська мова почала формуватися значно пізніше української – на основі давньоболгарської (церковнослов’янської), тобто у XII ст. Її насаджували татаро-монгольським та угро-фінським племенам, на основі яких створилися московити: нинішній російський етнос, зрозуміло, що не слов’янський. Досліджено, що синонімічний ряд української мови у п’ятеро довший від російського. Наприклад, у російській мові є одне слово “понял” так “понял”, а по-українському – зрозумів, утямив, збагнув, допетрав, зметикував, уторопав, розшолопав, утнув, змикитив, докумекав.

Тож надзвичайно важливо, щоби історичну правду зрозуміли, утямили ті, для яких “нет разніци, на каком язике гаваріть”. Треба, щоби допетрали, уторопали, докумекали такі депутати Верховної Ради України, як Бужанський від “слуг народу”. 14 квітня він безцеремонно стверджував на Українському радіо, що “русскій язик – ето наш язик”, мовляв, має бути державним на рівні з українською мовою. Безперечно, для московитів=росіян російська – це їхня мова. Для українців родовою, рідною мовою є українська мова.

І той, хто зневажає українську мову, не спілкується нею, не виривається з московського полону зросійщення, той збіднює, обкрадає, грабує, мародерить не лише себе, свій рід, українське суспільство, а й європейську і світову культуру, підриває основи безпеки української нації та держави.

“Вона була його великим другом, опорою, мудрою, сильною духом жінкою, яка до самої смерті залишалася для нього щирою порадницею”.

Марія Магдалина – мати гетьмана Івана Мазепи

14 травня (у другу неділю місяця) в Україні відзначають День матері. Тому сьогоднішня наша розвідка буде присвячена не просто жінці-матері, а глибоко віруючій людині, яка сприяла розвитку української культури та духовності кінця XVII – початку XVIII ст. та дала Україні і світові відомого українського керманича, борця за волю та самостійність Української держави Івана Мазепу. Йдеться про Марію Магдалину – Мазепину.

Відомий український поет Володимир Сосюра у своїй поемі “Мазепа” присвятив Марії Мазепині такі рядки:

Люби ж, мій синку, свій народ,
Веди його і йди за ним.
Хай не спиня пожежі дим,
Не кривить в крик твій юний рот,
Усе стерпи! Готовий будь!
Хоч і тяжка твоя дорога,
Та це, мій хлопчику, нічого.
Сідлай коня – і швидше в путь!

Кажуть, що за кожним успішним чоловіком стоїть мудра і розумна жінка, і якщо в особистому житті Івана Мазепу спіткали невдачі, то єдиною жінкою, яка залишалася з ним протягом життя, мала на нього великий вплив, формувала його характер та ідеали, була його мати – Марія Магдалина Мазепина.

Вона була не просто матір’ю для гетьмана, яка щиро любила свого сина, а його великим другом, опорою, мудрою, сильною духом жінкою, яка до самої смерті залишалася для нього щирою порадницею і надійною помічницею.

Гетьманова мати – в миру Марина, походила з розгалуженого українського шляхетського роду Мокієвських з Білоцерківського староства. Більшість Мокієвських покозачилися і брали участь у Визвольній війні Богдана Хмельницького. Спростовуючи черговий донос, Мазепа писав цареві, що в його родині немає нікого “лядської віри”, а “київський полковник (Мокієвський) зовсім не лях, а чистий русин: дід його за Хмельницького положив голову під Чортковим (Західна Україна, 1655 р.), а батько – в Дрижопольському бою під Охматовим (Уманщина, 1655 р.)”. Так Мазепа підкреслював українське походження обох родин – Мазеп і Мокієвських.

Рік народження Марини Мокієвської встановити можна лише приблизно – 1624 р. На жаль, не збереглося жодних даних про її юні літа. Деякі обставини вказують на те, що її виховували дбайливо. У першій половині XVII ст. українських шляхтянок зазвичай навчали в жіночих монастирях і школах, що їх матеріально підтримували церковні православні братства. Тоді братства відігравали велику роль у національному й культурному житті країни. Дослідники вважають, що освіту, як на той час, Магдалина мала добру. Про це свідчать, зокрема, її вишуканий почерк, характер письма й підпис. Один із його зразків був у музеї В. В. Тарновського: “Maryia Magdalena Mazepina monasterov panienskich Ihumenia Peczarskiego Kiiovskiego i Hlichowskiego”.

Близько 1638 року Марія вийшла заміж за Адама Мазепу, у шлюбі з яким народила двох дітей – сина Івана та доньку Олександру. Відомості про сімейні стосунки родини Мазеп, дитячі роки гетьмана, життя у батьківському домі – скупі. Як писав Б. Крупницький, він ріс в атмосфері української дворянської сім’ї з багатими культурними традиціями, плеканими і формованими його матір’ю, що ніколи не цуралася освіти. Щирі родинні почуття сповнювали Мазепу з дитячих літ, тож упродовж усього життя він залишався турботливим сином, братом і дядьком.

Родинні взаємини, побожність і віра, навчання сформували духовні ідеали майбутнього гетьмана, залишили глибокі сліди в його душі і визначили в подальшому його пріоритети як українського лідера та керманича. Найголовніший із них – відродити на теренах України державу, яка б продовжила минулу славу Київської Русі. Іван Мазепа бачив її оплотом православ’я, науки, освіти, культури. Тож прийшовши до влади, зосередив у своїх руках економічні важелі, ресурси Гетьманщини і спрямував їх на відродження економіки, розвитку освіти, науки та культури в Україні, зведенню духовних святинь, величних соборів та книговидання. Подібні орієнтири могли з’явитися у честолюбної високоосвідченої людини, яка жила надією об’єднати суспільні інтереси довкола ідеї відродження рідної країни. Такі підвалини його характеру і були закладені його матір’ю, глибоко віруючою, мудрою жінкою. Недаремно в останні години життя Мазепа в мареннях своїх кликав матір, як писав шведський комісар Сольдан, який був на еміграції біля гетьмана.

Проживаючи в Білій Церкві, орієнтовно 1666 р. Марина Мазепина була сестрицею Луцького Хрестовоздвиженського братства як “подчашина Черниговская”. Щодо її участі у цьому братстві є документ, датований 1666 роком, коли минув рік після смерті чоловіка, батька Івана Мазепи – Адама Степана. Будучи все життя глибоко віруючою людиною, вирішила присвятити життя Господу. Коли Марина Мокієвська прийняла чернечий постриг, достеменно не відомо. Відома дослідниця Т. Таїрова Яковлева зазначає, що це сталося одразу після смерті чоловіка. Український історик Б. Кентржинський відзначив, що в джерелах про Марину Мокієвську від 1666 року був двадцятирічний пробіл, затим її ім’я з’являється уже як київської ігумені під іменем Марії Магдалини.

Вперше Марія Магдалина згадується як ігуменя Києво-Печерської Воздвиженської дівочої обителі 29 січня 1683 р. Тоді київському воєводі князю Петру Прозоровському надійшла царська грамота про надання їй 100 рублів з міських доходів на побудову теплої церкви та виправлення колодязя. Очевидно, що духовний заклад вона очолила ще раніше.

Він був розміщений напроти Троїцької надбрамної церкви. У цьому монастирі постригалися дівчата зі знатних родин. Відвідавши Київ на початку 1630-х років, французький інженер Гійом Левассер де Боплан писав, що у “Вознесенському монастирі живе багато черниць, числом до сотні; вони займаються шитвом і гаптують на ошатних хустинах прегарні вишивки, продаючи їх тим, хто приходить на огляд і відвідини. Вони вільно виходять з монастиря, коли хочуть, і звичайно йдуть до Києва... Всі вони вбрані в чорне, ходять лише попарно, як і більшість католицьких черниць. Пригадую, що доводилося бачити серед них обличчя таке гарне, яке рідко коли зустрінеш у самій Польщі”. Інший мандрівник, архідиякон Павло Алеппський із Сирії, відвідавши монастир на початку 1650-х років, був здивований, що його черниці знають латинь, обізнані з філософією. При монастирі була школа. Очолити такий монастир могла лише освічена, інтелігентна, шляхетського походження жінка, твердих релігійних переконань. Такою була Марія Магдалина Мазепина.

Як стверджує український історик С. Павленко, діяльність ігумені активізувалась після обрання її сина І. Мазепи гетьманом. За його сприяння і протекції володіння монастиря значно зросли. Вирішальну роль у цьому плані відіграла поїздка Марії Магдалини до Москви у грудні 1687 р. І. Мазепа у листі царям просив їх, аби вони затвердили монаршими грамотами прохання його матері. За жалуваною грамотою царів від 27 січня 1688 р. Київський Вознесенський монастир отримав підтвердження на “село Ходосовку... также в Киевском же уезде на село Подгорцы, и Бугаевку, и Берки, да в Переяславком уезде на деревни Иванково и Бзово... со всякими к тем селам и деревням належаними угоди, с мелницами, с полями, и сенными покосы, и с озеры, и с лесы, и с иными всякими угоди”. Деякі старшини, підлабузнюючись до нового гетьмана, дарували обителі свої маєтності.

Інокині бідного Глухівського дівочого монастиря вирішили поліпшити своє становище підпорядкуванням Києво-Печерському жіночому монастирю.

Авторитет ігумені був настільки високим, що вона одночасно стала настоятелькою і Глухівського Успенського монастиря. За її сприяння відбулося і розширення земельних володінь обителі. Так стараннями гетьмана Івана Мазепи і його шляхетної матері Марії Магдалини Глухів зазнав злету козацького ренесансу.

Подбала вона і про переселення черниць на нове місце. Марія Магдалина, порадившись із гетьманом та митрополитом В. Ясинським, запропонувала в 1692 р. облаштувати обитель довкола новозбудованої Успенської церкви, яку “построил и всем украсил своїм иждивением войска Запорожскаго обох стран Днепра сын ея, игуменіи, гетман Іоанн Стефанович Мазепа”. Завдяки зусиллям матері й сина для черниць були збудовані келії. Разом із впливовим сином ігуменя доклала чимало зусиль для розбудови Печерського жіночого монастиря. У ньому в 1701 – 1705 рр. за кошти гетьмана зведено велику кам’яну Вознесенську церкву. Ігуменя самостійно дбала про приріст грошей.

За часів правління Марії Магдалини Києво-Вознесенський монастир став найбільшим центром унікального мистецтва – гаптування (літургійного шитва). Гаптувати – означає вишивати шовковими, вкритими тонким шаром золота чи срібла нитками. Це надзвичайно складне мистецтво, яке потребувало ювелірної вмілості та ангельського терпіння. Найбільший розквіт гаптування, як і всього українського мистецтва, відбувся саме в часи гетьманування Івана Мазепи та стараннями його матері. Самій же ігумені належить кілька шедеврів, які дійшли до наших днів. Це славнозвісні пелени “Покрова”, “Христос, Богоматір, Іоанн Богослов” створені близько 1690 року, а також “Вручення ікони Рудницької Божої матері”. На них, поряд із ликами Богоматері та Спасителя, можна побачити майстерно виконані портрети гетьмана і самої Марії Магдалини, а також герб їхнього роду. На гаптуванні залишився надпис: “Року 1689 тщанием чесного старца иеромонаха Иннокентия, строителя пещеры преподобной Феодосия и духовника, и укладом чесной госпожи Марии Магдалены Мазепиной, ігумени монастиря Печерского, сделан сей воздух”.

Шитво золотом і сріблом процвітало у багатьох жіночих обителях. Але майстерні Вознесенського уславились найбільше. Високоосвічені монахині були водночас дизайнерами і майстринями найвищої кваліфікації. Тому образи і орнаменти з їхніх риз і плащаниць ставали взірцями для інших майстерень.

Як зазначає відомий український історик Сергій Павленко, Марія Магдалина завжди підтримувала свого сина і захищала його. Низка документальних свідчень дає підставу стверджувати, що вона не тільки старалася захистити Івана Мазепу від донощиків, а й допомагала йому залагоджувати конфіденційні політичні справи.

Мати часто гостювала у сина в Батурині, зокрема, це засвідчують листи ігумені з Батурина до стародубського полковника Миклашевського в справах Успенського монастиря. Історики наводять кілька доказів на користь того, що Марія Магдалина була утаємничена в політичні дії гетьмана. Так, на прохання Мазепи вона розслідувала справу з підкинутим листом-пасквілем на гетьмана в Києві, а коли 1707 р. виникла в гетьмана потреба передати таємні листи Андрію Войнаровському до Варшави, він завірив Пилипа Орлика, що найкраще зробить це його мати.

Так, Пилип Орлик у своїх споминах згадував, як таємні листи від польського короля С. Лещинського гетьман передав на зберігання матері. Перейшовши на бік шведів, Іван Мазепа розповів своєму генеральному писареві, що згадану кореспонденцію вона “удержала у себе и перед кончиною своею вручила внучці своїй, а моей племенниці панні Маріанні, и веліла ей отдать мні по смерти своїй и тое сказать, что она госпожа матка прошла едноей по Бозі живучой черници о молитвы до Господа Бога, дабы он сам управил тое діло, если надобно посылать или удержать тые писма”.

До Марії Магдалини горнулись і діти, й онуки. До неї в Печерський Вознесенський монастир переселилася після негараздів сімейного життя донька Олександра, про яку гетьман писав, допомагаючи їй переїхати до Києва: “У мене в цілому світі немає іншої рідні, окрім сестри, з якою нас єднає сердечна любов”.

За вказівкою Петра І духовна обитель у 1707 році мала бути зруйнована і перенесена на нове місце. Зруйнування Печерського дівочого монастиря додало переживань і хвилювань старенькій ігумені, якій правдоподібно було 86-90 літ. Стан здоров’я її погіршився. У листі до канцлера Г. Головкіна від 2 листопада 1707 р. І. Мазепа писав, що “госпожа матка моя вельми болізнует и до кончины жития свого приближается”. Померла Марія Магдалина наприкінці 1707 р. у Вознесенському монастирі. В останні дні її життя біля неї був син Іван Мазепа.

Інших даних про останні дні життя Марії Магдалини поки що не виявлено. Існують лише припущення: як ігуменя Вознесенського монастиря вона мала бути похована біля його головної Вознесенської церкви. 1710 р. цар Петро І наказав знести будівлі Вознесенського монастиря, а на їхньому місці збудувати “Пушечний дом”, тобто Арсенал. 1711 р. почалося переселення черниць до Флорівського Успенського монастиря на Подолі. Так був знищений Вознесенський, найстаріший жіночий монастир у Києві, який майже чверть століття очолювала Марія Магдалина. Усі його земельні володіння, зокрема села Підгірці, Ходосівка, Бугаївка, Берки, Бзів, Березна, перейшли у володіння Флорівського монастиря. Покидаючи Вознесенський монастир, черниці взяли з собою українську національну реліквію – ікону Рудненської Божої Матері. Існують припущення, що після переселення черниць Вознесенського монастиря до Флорівської обителі, прах шанованої ігумені також перепоховали там, і деякі монахині навіть показували могилу матері Мазепи, але достовірних підтверджень цього немає.

На сьогодні образ цієї святої жінки, на думку завідувачки відділу науково-історичних досліджень Національного заповідника “Софія Київська”, доктора історичних наук Надії Нікітенко, увічнений в “капелі Мазепи” Софії Київської, в образі рівноапостольної княгині Ольги. Дослідниця припускає, що тут в образі князя Володимира прославляється гетьман Іван Мазепа, замовник цієї капели. А в образі Ольги – мати гетьмана Марія Магдалина Мазепина. Прославили Марію Магдалину Мазепину в образі Ольги через її святу патронесу. Адже мати гетьмана Мазепи носила ім’я рівноапостольної мироносиці Марії Магдалини. Тобто ми маємо унікальний зображення княгині Ольги часів Мазепи. Рівноапостольні Володимир і Ольга – прообрази-покровителі гетьмана – “нового Володимира” і його матері – “нової Ольги”, адже вони обидва дуже багато зробили для церкви.

Тому перед сучасними і майбутніми поколіннями українців постає завдання зберегти пам’ять про Марію Магдалину Мазепину, яка стояла біля витоків формування української культури та духовності XVII–XVIII ст., щоб ім’я цієї святої мудрої жінки-матері не загубилося в товщі української історії!

Полтавський офіс УІНП

(за матеріалами авторства завідувачки відділу науково-просвітницької роботи музею “Поле Полтавської битви” Євгенії Щербини)

Анна БАГРЯНА: “Я зрозуміла, що кожен повинен воювати в цій війні зброєю, яку має”

Кожен приїзд із Болгарії перекладачки, письменниці, сценаристки Анни Багряної – це активізація культурного життя в Україні: літературні зустрічі, презентації, фестивалі, прем’єри… Свої поїздки письменниця планує заздалегідь, щоб встигнути на якомога більше подій, які не лише відвідує, а й організовує. Цього року Анна розпочала літній сезон в Україні трохи раніше, ніж зазвичай, він був коротший – лише два тижні. Але за цей час, споглядаючи культурну стрічку новин на сторінці письменниці, бачиш, що кожен її день заповнений “по вінця”.

Анна встигла завітати і до редакції “Слова Просвіти”, де мені пощастило засвідчити захопливий діалог письменниць Анни Багряної та Любові Голоти – про балканський літературний процес, нові переклади й нові книжки, знайомих письменників, особливості творчості кожного… Словом, інтелектуальна розмова двох блискучих літераторок. У редакції ми й домовилися про інтерв’ю.

У Центральній бібліотеці Солом’янки

– Ви спеціально обрали цього року квітень для поїздки в Україну чи ваш приїзд пов’язаний із конкретною подією?

– У квітні я мала трохи вільного часу, тому вирішила приїхати до Києва, щоб владнати деякі свої справи, а також побачитися з батьками, друзями й колегами. І просто прогулятися вуличками рідного Києва, за яким страшенно скучила. Але тішуся, що змогла наповнити ці два тижні безліччю цікавих творчих подій.

– Які з тих заходів, де довелося побувати, ви б відзначили?

– Запам’яталася зустріч із поетом Олексієм Биком у Національному музеї літератури, а також концерт гурту “Серце” в кнайпі “Купідон”. І Олексій, і хлопці з гурту “Серце” (Дмитро Лінартович, Василь-Живосил Лютий, Ігор Двигало) є захисниками України, відпустки яких збіглися з моїм приїздом, тому я була страшенно рада бачити і чути їх. Ці зустрічі додали мені ще більшої віри в перемогу України. Також мене дуже надихнула поїздка в Переяслав, де я мала можливість зустрітися зі студентами Університету Григорія Сковороди. Цю зустріч організувала моя подруга, чудова поетеса, лікарка за професією Вікторія Шевель. Були й незабутні зустрічі з київськими школярами...

– У Національному музеї літератури України ви взяли участь у презентації болгарсько-українського видання вибраних творів прекрасного письменника Василя Моруги в перекладі вашому і вашого чоловіка Димитра Христова. Чому вибрали постать цього автора?

– Василь Моруга свого часу був одним із кращих перекладачів болгарської поезії, і його життя було тісно пов’язане з Болгарією. Димитр дружив із ним. На жаль, Василь Моруга рано покинув цей світ – у 1989 році загинув в автокатастрофі по дорозі з Софії до Києва. Коли мені потрапили до рук кілька його поетичних збірок, виданих ще в 1980-х роках, я відкрила для себе цього прекрасного українського поета і загорілася ідеєю фікс видати білінгво-збірку його поезій – українською і болгарською, щоб нагадати про його творчість українцям і познайомити з нею болгар. Завдяки Посольству України в Болгарії, зокрема пану Віталію Москаленку та пані Ірині Козік, ця ідея успішно реалізувалася і наприкінці минулого року в Софії вийшла двомовна збірка Василя Моруги “Чорнозем”, болгарською його вірші переклав Димитр Христов, я була консультанткою.

– Відбулася ще одна важлива творча подія – ви вперше побачили свою п’єсу “Сорочинська сорока” (переможниця Міжнародного конкурсу “Коронація слова”) на сцені Театру української традиції “Дзеркало”, це режисерська робота Маріамни Капітули. Я була в глядацькій залі, заповненій вщерть дорослими і маленькими глядачами, і бачила, наскільки захопливо реагували на дійство присутні. Мене п’єса теж захопила – актуальним текстом, музичним оформленням, блискучою грою. Як ви, авторка, сприйняли свою “Сороку..”?

– Постановка мені дуже сподобалася. Надзвичайно професійна режисерська робота і чудова гра акторів! Сподобалися і костюми, і сценографія, і музичне оформлення. Вийшла зворушлива і водночас напрочуд оптимістична вистава.

– Ви писали п’єсу до Великої війни, а здається, ніби сьогодні. Бо надто пронизливо озвучена тема біженців, вимушене життя за межами України, куди довелося тікати від війни… Звісно, у п’єсі інша – сороччина історія. Але слухати слова птахи про Україну – “найкращу країну у світі” – без емоцій неможливо. У вас було передчуття нинішньої війни і багатомільйонної міграції, чи це сьогодення увиразнило наголоси?

– Цю п’єсу я написала 5 років тому. Вкладала в неї суто особисті моменти й мотиви – туга на чужині за рідною землею, бажання якнайскоріше повернутися додому і зустрітися з близькими людьми, водночас – бажання відкривати для себе світ, популяризувати Україну у світі, показувати її з якомога кращого боку.

Цікаво те, що перша читка п’єси акторами Театру української традиції “Дзеркало” відбулася рівно за місяць до початку повномасштабної війни. Я тоді приїхала на тиждень до Києва і була присутня на цій читці. Тішилася, що мою п’єсу поставлять саме у “Дзеркалі”, адже з паном Володимиром Петранюком, художнім керівником театру, ми давні друзі й однодумці. Повномасштабна війна внесла в наші плани певні корективи. На жаль, я не змогла приїхати на прем’єру, яка відбулася в день Святого Миколая, 19 грудня. Хоча була приємно вражена, що всупереч усьому постановка здійснилася. Понад те, вистава набула нових смислів, адже тепер у ній і справді виразно зазвучала тема біженства. Тому, думаю, зараз моя “Сорочинська сорока” ще більше актуальна, ніж тоді, коли я її писала. Було б чудово, якби знайшлася можливість показати цю виставу нашим біженцям по всій Європі.

– Дякую вам за “Сорочинську сороку” і бажаю їй нових польотів на найкращі сцени світу, у країни, де дуже багато людей мають потребу дивитися саме такі дитячо-дорослі вистави. Бо троє поросят, червоні шапочки і сірі вовки, яких споглядає вже п’яте покоління, приїлися. Діти потребують інших, серйозних, смислів. Чи не так?

– Коли моя донечка була ще зовсім маленькою, я її майже щотижня водила в ляльковий театр. І, звісно, дивилася всі вистави разом із нею, бо не могла лишати її в театрі саму. Власне, і авторам, і режисерам варто враховувати цей момент – на виставах для дітей завжди присутні й дорослі, тому постановка має бути цікавою для всіх присутніх, незалежно від їхнього віку. Також варто враховувати той факт, що сучасні діти значно “просунутіші”, ніж були ми і наші батьки в їхньому віці. Адже вони народжені й живуть у такий час, коли відповідь на будь-яке запитання можна отримати лише за кілька секунд, відкривши Google. Тому іноді діти знають навіть більше, ніж дорослі. І їх насправді цікавлять значно серйозніші сюжети й теми, ніж ми собі думаємо.

– Чи складно пробитись з подібними виставами на європейські сцени? Чи це потребує багато часу, зусиль, коштів?

У Театрі української традиції “Дзеркало” з художнім керівником В. Петранюком

– Чесно кажучи, я ще не пробувала пробиватися на сцени європейських театрів. Єдина моя п’єса, поставлена за межами України, в Республіці Північній Македонії – “Шовкова зоря” (2012 р., м. Штіп). Це п’єса для дітей і теж переможниця “Коронації слова”. Також була постановка п’єси “Рододендрон” у Чикаго у 2009 році, але – в Українському театрі “Гомін” (режисер – Василь Митничук), українською мовою і для українців США, тому не знаю, чи варто зараховувати її до “закордонних”.

– “Їду назад у Софію, але встигла виступити “на коня” в улюбленій бібліотеці свого рідного району”, – написали ви перед самою дорогою в Болгарію. Чому для вас настільки важливі зустрічі в бібліотеках?

– Зустрічі в бібліотеках завжди затишні й приємні. Адже туди приходять лише ті люди, які не можуть жити без книжок і читання. А це – мої однодумці. З ними завжди легко й цікаво спілкуватися! Крім того, за багато років співпраці з бібліотеками в мене вже з’явилося чимало друзів-бібліотекарів, серед яких і мої колеги-письменники.

– На що вам не шкода тратити час?

– На читання книжок улюблених авторів, на мандрівки, спілкування з друзями, рідними і просто цікавими людьми, від яких можна чомусь навчитися. І, звісно ж, – на творчість, писання й малювання.

– Я розпитую про вашу українську подорож, але бачу, як багато за цей рік ви зробили в Болгарії. Громадські заходи на підтримку України, волонтерство, культурна дипломатія, зустрічі з переселенцями – це робота, що відволікає від літературної праці, яка любить зосередженість і тишу. Але ви як активна людина, патріотка України, напевно ж, не можете інакше?

– Відколи почалася повномасштабна війна в Україні, я зрозуміла, що мушу щось робити на своєму місці. Мене тоді майже щодня запрошували на радіо і телебачення з проханням прокоментувати те, що відбувається в моїй рідній країні. Проводилися в Софії і мітинги, щоб привернути увагу громадськості та ЗМІ. Я зрозуміла, що кожен повинен воювати в цій війні тією зброєю, яку має. Моя зброя – це слово. Також почала продавати свої картини і розмальовані торбинки, щоб підтримати ЗСУ, допомагала, як могла, нашим біженцям.

Десять місяців пропрацювала в Інтеграційному центрі “За Доброто”, де створила літній табір для українських підлітків “Круто”, а також Жіночий клуб “Оранта”, організовувала курси болгарської мови для українців, творчі вечори, майстер-класи, екскурсії, відвідини концертів, виставок, театрів, адже бачила, що наші жінки потребують не лише гуманітарної допомоги, а й культурного життя і спілкування. Перед Різдвом ми створили в нашому Клубі майстерню, де щодня виробляли різні українські сувеніри, потім продавали їх на різдвяних ярмарках, а отримані кошти відправляли в Україну, щоб допомогти нашим захисникам і людям, які найбільше постраждали від війни. З одного боку, все це відволікало мене від творчості, з іншого – я назбирала купу цікавих ідей і сюжетів, які, впевнена, колись таки виллються в нові твори.

– Ваше головне творче досягнення за “болгарський” рік, від минулого літа?

– Багато в цей період не писалося, на жаль, тому творчих досягнень небагато: трохи оповідань, віршів, одна п’єса. Встигла перекласти три книжки, одна з них – повість для дітей “Іграшка вітрів” болгарського письменника Румена Іванчева, який вже багато років мешкає в Римі. Власне, ця книжка – подарунок автора українським дітям-біженцям. Але є й інші досягнення – знайомство з чудовими людьми, болгарами і українцями, які стали моїми друзями, створення власного Арт-клубу, нові знання, які, сподіваюся, знадобляться мені і в житті, і в творчості.

– Чи відчуваєте пом’якшення клімату у ставленні болгарського суспільства до російсько-української війни? Чи готові наші друзі болгари підтримувати Україну?

– Болгарське суспільство продовжує залишатися розділеним на русофілів, отруєних російською пропагандою, і на адекватних європейських громадян, які вміють мислити і розуміють, що ця війна стосується і їхнього майбутнього. На щастя, останніх більше. Принаймні, в мене складається таке враження, коли бувaю на мітингах на підтримку України і коли спілкуюся зі знайомими болгарами. Хоча, звісно, роботи ще непочатий край, особливо просвітницької, адже в Болгарії майже нічого не знають про нашу історію, тому часто не розуміють передумов і причин цієї війни.

– Пані Анно, чим займетеся по приїзду в Болгарію? І що плануєте на літо?

– Маю багато планів, у тому числі творчих, але не хочу наперед про них розповідати. Сподіваюся, все задумане реалізується. На літо чекаю вихід свого нового роману “Годинник Аріадни”. Як і попередній мій роман “Вітрова гора”, це також фентезі для підлітків. Книжка має вийти в тернопільському видавництві “Богдан”. Сподіваюся, мені вдасться приїхати і провести презентації в різних містах України.

– Я вам щиро дякую за відповіді, за все, що ви творите, за стійку патріотичну позицію і щиру любов до України, яка в кожному вашому слові та вчинкові. І бажаю нових літературних досягнень.

– Дякую і вам! Разом до перемоги!

Розпитувала журналістка
Галина ДАЦЮК

Мирослав ДОЧИНЕЦЬ. Посвіт Карпатського світу

Продовження.
Поч. у ч. 17, 18 за 2023 р.

Казанка про хлів

Навмисне загаювався на вулиці, щоб зачинили зсередини хату, і він мусив проситися до вуйка Тимка в хлів. Корови, сопучи, дозбирували потрачені стебла. Кінь хляпав губами, обмахувався хвостом. Ціпкали в гнізді під сволоком ластів'ята. Зухвало тріщав під сідалом цвіркун. І він під вуйковим плечем у тісних яслах тріщав своїми допитуваннями:

“Чому ви спите в хліві?”

“Треба десь спати”.

“А чому тут? У хлівах спить лише худоба”.

“Що худобі добре, те й людині годиться. Придивляйся до поводження звірини – і будеш знати, чого сам триматися. Пий там, де кінь п'є. Кінь поганої води не питиме ніколи. Стели постелю там, де кішка вкладається. Кусай садовину, котру червак торкнув. Сміло бери гриби, на які комашня сідає. Саджай дерево там, де кріт риє. Хату клади на місці, де змія вигрівається. Криницю копай там, де птиці кубляться в спеку. Лягай і вставай з курми – і матимеш золоте зерно дня. Споживай багато зеленого – і матимеш спритні ноги й дуже серце, як у звіра. Плавай часто – і будеш на землі чутися, як риба у воді. Частіше поглядай у небо, ніж під ноги, – і будуть думки твої ясні й легкі. Більше мовчи, ніж говори, – і в душі твоїй поселиться тиша, а дух буде мирним і спокійним...”

“Але я, вуйку, хочу бути дужим і смілим”.

“А сміліcть – то і є спокій серця. Колись ти до цього й сам дійдеш”.

“І все це знають звірі?!”

“Ще більше знають, бо їх розум не замулений жадобою, заздрістю й страхом”.

“Виходить, вуйку, звірі ліпші за людей?!”

“Що тобі повісти? Виходить, що в дечому ліпші. Коли наш Господь мав народитися, була зима. Його батько й мати мусили критися, поневірялися околичними дорогами, аби їх не впізнали. Не мали де притулитися. І віслюк їх притомився, і Йосип збив ноги, а Марія вже мала народжувати. До яких заїздів не завертали – не було для них місця. Не було, бо не хотіли їх приймати. Коли вже вкінець зневірилися – хоч під скелею ночуй – котрась господиня змилосердилася і пустила їх до стайні. Там, у яслах, і прийшов у світ маленький Ісусик. Буря, що зветься там самум, торгала дверима, жбухала в щілини гострим піском, дихала холодом пустині. Немовлятко зігрівали своїм диханням буйволи, ці неповороткі, лахматі, брудні тварини. Вони перші дали йому своє тепло. А вже потім прийшли несміло глянути на Божого Сина нужденні люди, що випасали по крем'янистих горбах кіз і овець. Убогі, вони ще й принесли для породіллі якісь дарунки... Ось як воно простелилося. Не в палаці, не в пишному храмі почав земну путь наш Бог, а в хліві між бидлятами. Не царі його приймали, не знатні священики, а прості пастухи, що й читати не вміли. Вони складали простенькі пісні про це диво й передавали одне одному, щоб не загубити слова. А відтак Ісус навчив їх молитов. Вони не вміли їх записати... Галілейські рибарі збиралися ночами в халупах, не світячи, аби разом промовляти ті молитви. Заронені в мозок і серця, як іскри, розносилися вони по горах і долинах. І вогонь віри не гас. Збиралися нишком по хлівах і робітнях, аби не занапастити родину. Бо за це могли й розіп'яти. Нужденні збирачі лахміття і битого скла ходили околицями Рима, міняючи скляні друзки на дзвін щирого слова. Гонителі й не здогадувалися, які високі духом ці голодранці... Жони-македонянки ховалися в диких горах, аби співати святі псалми, донесені сюди з чужих країв. Не всі слова їм були зрозумілі, тому вони весь час збивалися і верталися до початку. Добре, якщо хтось міг пояснити їх значення. Більше підказувало серце. І знову спотикалися на якомусь химерному слові, і знову починали наново. Аж поки їх пісні не вирівнялися, не виструнчилися, як молоді сосни. Співи слухали птиці і звірі, бо вони мусили хоронитися від лихих людей ... Ось тобі моя казанка про хлів і про те, що з нього пішло”.

Камінь терпіння

Обертаюся назад і згадую свого діда. Найцінніше, що залишив він по собі, се – камінь.

Дідо з леґінства служив у графського фоштера. За се йому нарізали дараб землі над селом, під самою хащею. Се місце й нині називають Сирітським Горбом. Тут гучав лише ожинник і дика папороть. І не було води. Навіть вівці не хотіли тут пастися.

Дідо сплів із верби кучу, обваляв її глиною і почав копати криницю під старою дичкою. Челядь сміялася, бо з-під залізного лома сахтіли іскри. А куснями глини можна було колоти горіхи. Але дідо копав і копав. Увечері клав голову на твердий поріг, щоб довго не спати. Лише на недільну службу відходив від криниці.

За три тижні яма була йому до бороди. А на двох метрах уперся в тверду брилу. Місяць він обкопував той камінь, завеликий як добрий віз. Палив у ямі огень і заливав водою, та камінь не колився. Люди радили: лишися, хлопче, копай в иншому місці. Але дідо затявся. Він обв'язував плиту мотузяччям, устеляв стіни дошками, тесав дубове коромисло. Усе село ходило позирати, та жоден ґазда не брався помогти в такій дурній роботі. Тут водою ніколи й не пахло, тут спориші серед літа горіли на сонці. Але дідо найняв шість волів і таки витяг камінь на поверхню. Ледве доліз до хижки і заснув на порозі. Бо вже відвик спати на постелі.

Спав, казали, цілий день і цілу ніч, а коли на зорях пішов до каменя, то постоли в траві намокли. Яма була повна води, і вода текла долі берегом. Коли дідо глитнув з пригорщі, око закололо від студеної свіжости. І наче ситим став. Вівці мачалися в тому болоті – і вовна яскріла на сонці, як ризи. Потягся той потічок до села, коло дворів його перегачували, і жони полоскали в ньому сорочки й верети. Діда, ще дітвака, стали честувати, як ґазду, і в церкві дали йому лавицю на крилосі. (Прийде час, і він змурує нову церкву.)

А камінь лишився лежати біля криниці. Грубий, сірий, з жовто-зеленими платами. За дощем в його щербинах збиралася вода – і птиці пили й купалися. А сніг на ньому не держався ніколи. На нагрітій сонцем брилі можна було побачити ящірку чи й гада – і баба пужала нас, дітей, тим каменем. Та де ми боялися! А шкода. Переказували, що один дітвак з родини виліз на вершечок дички і впав. Чисто на той камінь. Покришився і в три дні помер. Челядь шептала, що треба недобрий камінь зрушити в ярок. Але дідо не дав. Зціпив зуби й не дав.

Камінь лежав біля дороги, що вела в хащу. І раз уночі вчинився гриміт і крик. Ми вибігли надвір. А то перевернувся циганський віз, повний краденого дерева. Наскочив у потемку колесом на камінь. Дідо вхопився за вили. Цигани наскоро відтяли віжки і втекли з кіньми, покинувши віз. Пригадую, як дідо по тому гладив здертий мох на камені. Як рубець на людському тілі гладив. Відтоді вночі він стелив собі на камені солому і сторожив дорогу в ліс. Графський гайник йому за се платив.

А коли жид прийшов до нього, щоб дав йому камінь для млина, вигнав його з двору. Хоч той теличку давав. Жид розсердився: “Не даєш, ачей, держиш собі на гріб?”

А по якомусь часі привезлися на бричці двоє панів. Казали, що з Будапешта. Ходили довкола плити, цоркали клепачиком, крутили очима. Що то за камінь, що ніколи не буває студеним? Просили діда, щоб дав їм відколоти з нього дарабчик. Дідо сміявся: коліть, якщо вдасться. Довбали, мучилися півдня, а й скалки не відкололи. Тільки мох порушили. Та й повезлися, не відклонившись.

Коли в Першу світову набирали на фронт, хлопці втікали в хащу. Трьох піймали. Привели до нашого каменя і застрелили. Черева їм розпороли багнетами і запхали в них черевики. А діда верли на брилу і сікли дротяними ціпками.

Дощі змили кров, а люди на тому місці вимурували хрест.

За чехів камінь хотіли потягнути до Ужгорода – на пам'ятник. Але дідо вийшов з пушкою і стрілив у небо. Бирів махнув рукою: “Держи собі, держи – пам'ятник дурневі”.

У Другу світову мадяри тут поклали кулемет, та коли почала стріляти артилерія, вони втекли. Лише масна пляма на плиті лишилася.

Коли руські заходили, сільська челядь вийшла до каменя їх стрічати. Дідо теж прибрався, ікону зняв зі стіни, срібну годинку прикапчав до уйоша. Зійшли з лісу солдати, обідрані, небриті, нетверезі. Один нараз до діда підступив: “Дєд, тваю мать, ану давай часікі!” Зірвав годинку, а діда друлив. Той упав і образ об камінь розбив. Се мені вже потім повідали.

Було, що й кіно тут знімали. Про партизанів. Фільмували, як з-поза нашого каменя бородатий чоловік метав гранату в німецьку машину. Після артистів лишилися порожні корчаги від вина і напис на камені “Смерть фашистам!” Наші довго здирали фарбу дротяними щітками. А діти з тичками бігали городами і кричали: “Ура! Вперьод за родіну!”

В шістдесятих комсомольці хрест повалили. Я б не дав, але тоді я був на Колимі. А на камені поклали бетонного оленя і написали, що тут починаються угіддя лісництва. Лінувалися таблицю закопати. З часом діти обламали оленю роги, а відтак і самого скинули в яругу. Фарба злущилася, і камінь став як був.

Не то тепер село, що було сто літ тому. На Сирітському Горбі, довкола дідизни, простерлася ціла вулиця. З дідової криниці трубами провели воду в школу, в дитсадок, до сільської управи. А камінь лежить собі. Лежить, як сто років тому. Обмитий дощами і нагрітий сонцем.

Я люблю сюди приходити і сидіти на ньому, як любив дідо. Родова пам'ять кличе мене сюди. Бо з роду все починається – родина, народ, родова мова і родова сила. І ти, як краплина, повниш сю ріку далі. І не смієш порушити її чистоти й глибини. Тоді в минулому твоєму буде радість і в майбутньому матимеш надію.

Я часто думаю собі: що мого діда так приліпило до тієї брили? І що мене так прив'язує? І вікова пелена часу розсувається. І приходить розуміння.

Дідо міг не викопати криницю і не пустити тут свій корінь. Але він копав, і камінь йому не завадив. Камінь відкрив йому силу й терпіння. Дідо робив се не тому, що було легко. Він се робив тому, що було тяжко. Простий копилець, один як перст у світі, зрозумів: доки він може терпіти, доти він твердий і непорушний, як камінь. І коли пив з криниці воду, позирав на плиту. І очі його тепліли. А руки тверділи. Бо в тяжку годину він сам ставав тим каменем. Каменем терпіння. І ніякі громи і блискавки долі не могли зрушити його й розколоти.

Бабині чоботи

Баба була горбатою. Чеберяла переломлена в попереку, як вербова ключка для відра. На тих, що стояли збоку, дивилася з-під руки. І це чомусь найбільше страшило онука. А дорослих лякало інше: як будуть горбату ховати? До останнього дня не знали, яку замовляти домовину. Невже коротку й широку, як собача буда?

Як тільки затихла вона з копійками на повіках, поклали її в свіжий смерековий гріб. І сталося диво: вутлий стан розпрямився й видовжився, розгладилося лице, досі втуплене в землю. На ньому відбилися полегша і спокій, легкий, аж по-дівочому радісний. Хтось із далеких родаків сміхотливо встромив: “Правду кажуть: горбатого могила виправить”.

Після баби залишилися чоботи жовтавої шкіри на шнурівці і рецепт грибної квасівки, яку всі до одного любили і якою пригощали найповажнішого гостя. Хоча баба називала це “стравою для прощави”, себто для простолюду. Зате чоботи були найбільшою цінністю для неї. А відтак це поштиве ставлення до чобіт перебрала і вся родина, і діти, і внуки. Диковинні то були чоботи! Чим більше баба старіла й марніла на лиці, сап'янові “румунки” не те що не зношувалися, але й, здавалося, відновлювалися, коли їх перед празником витягали зі скрині. Аж ясніли оксамитовою ніжністю, як гузенцята персика. З роками набували живої тілесної барви. Баба, щоправда, всіляко їм годила: змивала дьогтьовим милом, змащувала конопляною оливою, набивала середину сухим дубовим листям. Чоботи мали шану і догляд, а на свою шкіру баба уваги не давала. Руки зсихалися в зморщені пташині лапки, а кістки обличчя неначе обтяглися давнім пергаментом, як у всіх смуглих і худих жінок. Лише очі в косих прорізах волого блищали, як перестиглі вишні з-під листя. Відай, не марно товклися монголи по Тисянській долині, потратили тут чіпке сім'я.

Дід звідти вивіз бабу в гори. Сплавляв туди дараби з лісом. Відв'язував із плоту смеречини для теківських газдів, а молода вдовичка сама прив'язалася. Верховинські дівки підлітали й відлітали, вгадавши круту вдачу джигуна, а ця прийнялася одразу, як вербовий прутик. Погуляли в Севлюші на виручені гроші, а коли вертали назад у Теково, захмелілий дід згріб Ружіку у ведмежі лабети. Гадав, що вона, як інші, буде відбиватися, дряпатися, а вона звузила ще більше свої очі в дві палкі щілки і з гарячим придихом запитала: “Хочеш мене?” – “Хочу, золотанько”. – “Дуже хочеш?” – “Дуже, зозулице”. – “З любові хочеш, чи так, аби погасити хіть?” – “З любові, з-під серця рветься жадання”. – “Правду кажеш?” – “Істинну. Не віриш мені?” – “Вірю. Хочу вірити”.

Ружіка сіла під горіха і сама зняла чобітки. А він зняв з неї все інше. Із самого важкий ремінь-черес упав, як учорашній день. І накинулися одне на одного в нестримній жазі. І невтолено віддалися їй. То був якийсь голод тіл і спрага сердець. Вони тамували їх ротами, руками, очима і плоттю, що ніяк не могла насититися в двопільному злитті.

“Спам'ятайся, хлопче, – шепотіла Ружіка, сама в солодкій непритомності. – Вже ранок молодиться, а ти все твердий, як цей горіх”. – “Кілько тої ночі, я ще й не почав радуватися тобі. Почекай, голубице, не спи, я лишень нап'юся роси”. – “Пий, ладику. А я втамована. Доста напилася тебе одними й другими губами”. – “Чудно мені, милоданко... Чудно, бо я в тобі силу не трачу, а набираюся її. Себе не впізнаю”. – “Добрий з тебе любас, та чи надовго: на ніч, на день, на тиждень?” – “Не знаю, що на це повісти. Але скажу тобі, як у сповідальниці: ущербний я в цьому. Для мене дівки – як криниці на багні: води повно, а смак ніякий. Тому й не можу прив'язати до одної надовго”. – “Не бійся, бідачино, я тобі в цьому поможу”.

І розшнурувала Ружіка свій чобіток, витягла золоту нитку і зв'язала їх нею – коліна до колін, лоно до лона, губи до губ. В

урочний час, на перевалі ночі і дня, був злютований той вузол. І ніщо його не могло розірвати. Лише смерть. Про закохання оте ширилася горами й долами легенда. Про те, як ці двоє любилися й розумілися. Перший гульвіса на Верховині й рубака-вояк, що на ведмедя йшов із кілком, а місяцю й скелі молився, і темновида хупава мироносиця, що в поклонах під образами згорбилася на ключку. Як шнурок і дучка, як палець і ніготь вони жили і дихали водно...

А тоді, як запізналися над Тисою, вів її дід додому в гори. Посаг нареченої не рвав плечей. Легінь ніс закурений старий (ачей ще від монголів) казан, а вона, боса, – ясношкірі чоботята, перекинуті через плече. Найдорожчий удовиний скарб. Розповідала, що ту взуванку справив заїжджий румун. На матеріал ледве знайшов теля, яке зросло на самому сіні і воді. Тому й шкіра була така міцна і м’якенька. Цілий чобіт можна було жужмом стиснути в жмені. Швець, доки вичиняв сирицю і шив чоботи, з’їв оте теля. А фарбував обувку жовчю. Золоті шнурки були завдовжки від пупка Ружіки до пальців ноги. За них чоботар узяв двох гусей, пару. Казав, що це притягне і їй пару. Молода вдовиця, що втратила чоловіка на Мазурських озерах, сумовито всміхалася. А даремно. Румун брав гроші не тільки за золоту роботу, але й за золоті слова.

...І була ще одна гостра радість, якої смирно чекав він цілих два дні прощі. Баба, витеребивши з подолу мідний гріш, купувала солодкого когутика – скалку перепаленого цукру на вербовій трісочці. Когутика того, лизнувши разів п’ять, не більше, він ревно ніс додому, як свою малу хоругву. Оберігав, щоб не липнули до нього шерстинки і пил, здував тополиний пух, і головне – щоб лакомину не вихопили з руки ластівки, що в долині дуже зухабні. Когутика мали вдома долизати Петро і Гафія, яких на прощу не брали. Назад тюпали майже цілий день. Доки за скелястим узвозом із темних папоротей не прохоплювалася Ріка. Їхня Ріка. Вона несла незбагненну присутність дому, рідної обжитої царини, прибитої до дикої гори теплими п’ятами його пращурів і його мізерними спритними ноженятами.

Тут вони роззувалися і мочили натруджені ноги. Баба змивала з чобіт листяний попіл, яким доти натирала жовті чоботи, аби “не молодитися на прощі”. Звідти вже йшли босі – що збивати пусто обувку! Йти було легше. Помагали й бабині слова: “Коли чоловік у дорозі, то не стоптується тілом. А коли ще й у дорозі до Бога, то й серцем не старіє”. “Бабко, до Бога йдуть обуті, а від Бога – босі?”

“Бог на ноги не позирає. Аби йшли. Ти до нього крок – Він до тебе два”.

“Він бачить нас за густими ялинами, бабко?”

“Він з нами йде”.

“Теж босий?”

“Не лопочи дурне”.

“Босий, бабко, босий. Я бачив його на хресті. Не мав на ногах постолів”.

“Воно так. Нащо на хресті постоли?..”

“Як ми прийдемо, що Він буде робити в наших заломах, бабко?”

“Помагати нам буде”.

“Помагати робити сіно?”

“Ні, помагати жити. А комусь – і помирати”.

“Бабко, поміч і в смерті потрібна?”

“Ще й як потрібна. Смерть не менша важниця, ніж життя”.

Баба померла після діда через півтора місяця. Коли йому затягло очі плівою, як риб’ячим міхуром, водила його за руку. Йому ще замолоду сказило очі палюче сонце в скелях Сербії. Він не бачив, але відчував, що баба ледве совається, переломлена надвоє. “Дожилисьмо, – кректав дідо Микула. – З тебе половина лишилася, а я вже як у гробі живу. Просив сліпий глухого...” – “Не бійся, я тебе не лишу, – втішала його баба. – Дійдеш куди треба. Душа зряча”. – “Ні, ти не Ружіка, ти моя ружа троява”, – муркотів дід і затягував собі під ніс так сумовито, що молоко скисало в гладуні.

Черлена ружа троява,
Мала я мужа, мала я мужа,
Мала я мужа пияка.
Він нич не робить, лише п’є,
Прийде додому, додому прийде,
Прийде додому – мене б’є.
Не бий ’ня, муже, не карай,
Лишу ’ти діти, діти ти лишу,
А сама піду за Дунай.

Та співанка була не про нього, а, радше, про його зятя Йонка. А баба направду встигла діда поховати і дочекатися сороковини, щоб відпровадити його душу. Сама вже ні ходити, ні лежати не могла. Смішкувалася: “Старій бабі й на печі ухаби”. Лише молитися могла на колінах і спати сидячи. Так і померла, сидячи при дідовій могилі. Обоє в смерті за руки побралися. Сіяла баба матіолу, щоб йому там файно пахло вечорами... “Там, де уснула, там і копайте їй”, – звелів син Тимко. А його, внука, тоді незвично кольнуло оте слово, що прохопилося у вуйка, – “уснула”. Не кожен собі вимолить такий вічний сон. Там бабу й похоронили, хрест поклали рамено в рамено з дідовим. Як у земній близькості. Але й цього їм було мало. З часом бабин хрест почав кривитися й хилитися до дідового, поки не зіперся на його акацієве плече. Може, то й не мурашина робота... Не треба все на ноги розмислу класти. Хто, як не той же дідо Микула, учив його: “Приймай мале за велике”.

Залишилися після баби легкі й теплі, як перепілки, чоботи-румунки і вічний казан мідного виклепу. В ньому варилися курчата на гостину, сливи на чорний, як смола, леквар, шкварки з диких свиней, зілля, яким гоїли худобу, і грибна квасівка. Головна бабина страва, яку марно прихитрялися опанувати межигірські газдині. Одне – почути, інше – приготувати, а ще інакше – вкласти у вариво пряний гомін половецьких степів, що гарячою краплею колобродив у бабиних жилах.

Він добре пам’ятає, як баба ворожила в задвір’ї над казаном, підкидаючи під нього крихке грабове паліччя і солому з підлісних невдобин. Видно, сенс мало й те, на чому готувалася страва. Все має значення в роботі, коли робиться з душею. У киплячий квас-розсіл із квашеної капусти клалися варені нашатковані гриби. Гриби бралися лише сушені, біляки й лисички в рівних частках. Окремо тушкувалися на топленому маслі з цибулею нарізані соломкою буряки, їх теж висипали в казан. Варилося це якихось сім хвилин. Тоді підсипалася промита крупа, яка є в коморі (добре коли гречка). Підварювалося над жаром. Коли квасівка була готова, її заправляли товченим часником, меленим перцем, рясно посипали зелениною. Баба ще спускала в казан на ниточці жмутик свого зілля. Бо квасівка та була не лише ситною смакотою, але й ліком для шлунка й печінки. Зятя її після безощадного пиття на ноги клала тільки ця страва.

На парастас за бабою жінки теж наварили квасівки. Не такої смачної, як її, але теж доброї. Він сидів за столом біля вуйка і тихо запитав його: “Тепер, коли баби вже немає, і Бога з нами не буде?”

“Не знаю, це від нас залежить, від нашого ведення. А Він сам вирішить – бути з нами чи ні”.

“Бог з неба на нас дивиться?”

“Бог нас бачить не згори, а зсередини”.

Ці слова тоді його дуже вразили і навіть злякали. Але сам себе й заспокоїв: “Добре, що квасівка така смачна. Може й Богові засмакує. Якщо Він там, усередині...”

Яворове косовище

Раннього літа ми з дідом ладили яворові косовища. Належало вибрати в лісі гінкого молодого явора. А наперед Іллі піти до церкви й покласти воскову свічку пророку-громовладцю. Помолитися за лад на ґаздівстві, за спіх у роботі, за вдале ремеслування. Вдома ввечері язик за зубами держиш, вклонившись образам, рано лягаєш. До схід сонця піднімаєшся і, нікому не кажучи про замір, рушаєш до поміченого явора. Дорогою ні з ким не здоровкаєшся, до бесіди не пристаєш. Смиренно шепчеш молитви. У лісі, перехрестившись, починаєш підрубувати явора з чотирьох боків. Рубаєш точними і негучними махами, щоб не розбудити Велику Хащу, приспану за ніч. Верхівка дерева має впасти на північ. На землі дерево обчищаєш, відсікаєш триметровий криж і завдаєш собі на плечі. Дорогою читаєш подячну молитву за те, що Хаща впустила і випустила тебе з миром.

Удома кругляк розколюєш з тоншого кінця на дві половинки. Не обтісуєш, ховаєш на бантах під стріхою, в затемненому, провійному місці. У вільний зимовий вечір зносиш яворину з хліва. Уже суху, легку, розколюєш знову навпіл. Із сих ощепів будуть два косята. Починається тесання. Перші тріски дідо схапував і десь заникував у потаємному закутні. Інші спалював. Кося тесалося одним дихом. Готове держално дід чіпляв двома ручками за сволок у сінях – аби підсихало до весни. За зиму воно ще “сідало”.

На Святий вечір дідо брав в одну руку суху отаву, в другу – яворове Ілієве кося і обходив тричі хижу, приказуючи: “Всевишній Господи, що сотворив Світ, Сонце, Місяць, Зорі на небесах. Як чоловік не годен їм нич лихого зробити, дай так, аби й мені нич не могли зробити, поможи моїй сім’ї, дай сили, сохрани маржини, щоб давали доста молока і весь наш рід був ситий”.

На Водохреща, після освячення води в криниці, дідо вмочував у неї кося верхнім і нижнім кінцем і примовляв: “Як помагає ся свята вода людям, так аби моє кося помагало мені у всякій біді і всю нечисть від мене відганяло, і тіло й душу мою спасало”. Тоді заходив з кіссям до хижі, набивав на нього дзвінку литовку і клав у красний закут. Чекав священика, котрий, освячуючи житло, бризкав водою і на новеньку косу. І вона дочікувала літа, гарячої косовиці, щоб до пізньої осени не розлучатися з ґаздою.

А який був дідо косар – горішок у траві перетинав! Служила дідові ота коса і замашним інструментом, і ціпком, коли дерся в полонини, і палицею, аби боронитися від звірини. А головне – правдивим оберегом.

При кісьбі на уходах, коли ночували в далеких колибах, спасу не було від босоркань і повітруль. В яких лише подобах не являлися вони косарям у паркі підполонинні ночі: то жінчовкою, що нібито принесла перекуску, то панікою в солом’яному калапчику, то блідою дівочкою з вінком із косиць. І коли струджений за день чоловік засинав умліока в своїй ліщиновій халабуді, сі лісові повійниці бралися мучити його тіло – теребили, гнявили, скомтали, щипали, присмоктом витягували мужеську міць. А з третьою молочною росою звітрювалися в темні пущі. Мертвооко за сим позирав із бездонної небесної криниці місяць. Косар уставав у передрання, як пес побитий, – у синцях, ломоті костей, без сили й дяки на роботу.

Якийсь час занадилися дві геть молоденькі повітрулі, що вимордовували чоловіка за ніч до напівсмерти. До боженої жони, що виносила сюди їду, той ніякої хіті не мав. Почалося се після того, як у глиняній бані, де копали черленицю на валькисаман, притовкло двох сільських дівочок. Тяжкою смертю відходили бідолашні, з повними ротами землі. Відспівали їх і впокоїли на вершку цвинтарного груника, та, видати, спокою загиблі так і не знайшли. Молоді косарчуки боялися заснути, придрімували коло вогню, а старі розказували, як повітрульки в шовкових пеленах закрадалися в колибу, замикали студеними перстами їм очи, діставали заплітки з волосся і вузлували руки, й далі робили з нещасним, що хотіли.

Сільське жіноцтво припросило попа запечатати злощасну глиняну баню хрестом. Цілу ніч божі люди з Чумальова читали там Псалтир – і лише позад сим оті влесливі повітрулі дали косарям спокій. Та скільки й без них непевної нечисті носилося по сутемках диких зворів!

Ті напасті обминали мого діда. Бо мав він на них добру відгану – яворову Ілієву косу. Де б його не запосів нічліг, клав дідо на порозі кучі сячене-пересячене древко і сам вкладався з проникливою примовкою на устах: “Ніч темна, ніч тишна, сидиш ти на коні чорному, на сідлі соколиному, замикаєш ти комори, дворці й хлівці, церкви й монастирці і цісарські престоли. Замкни всякій нечисті губи й губища, зуби й зубища, очі й очища, кігті й кігтища, аби вони на мене, народженого, хрещеного й молитвеного раба Божого Івана, очей не витріщали, зубів не гострили, біду не вершили, соблазну не чинили, суєту не сіяли”.

І не мала смілости нічна потолоч переступити той поріг-оберіг.

Ріс я окатим сиротюком і любив звиватися коло дідового ремесла. Дістаючи за свою роботу дерево, дід часом дащось стругав для сільської челяді. Бувало, що й труни-деревища. Коли тріски летіли на землю, дідо примушував мене ревно визбирувати їх і жбухати в піч. Щоб ніхто з прибутніх потайки не зняв першу трісочку. О, то не просто скіпка, то – тріска-чарунка, що чоловіка годна зробити невидимим, а самому відкрити затайливий світ!

Дідо, коли ще був недолітком, крадьки від свого вітця затаїв таку скалку в пазусі. А далі вчинив так, як казало старе повір’я. Жаска то була для нього година. Увечері перед Паскою кружними дорогами, щоб нікого не стрічати, пішов до церкви на всенощну. Тихо, як мацур, затягся в темний закутень і звідти очив на молільників. Свічні пломінці підсвічували лиця, грали в очах. Коли священик обійшов з кадилом храм, дідо поклав гробову трісочку під язик. Від того, що йому відкрилося, зледеніло хлоп’яче серце.

В одного на плечах волохата голова з гострими вухами – вовкун. Другий – з висолопленим язиком і довгими, як батоги, руками. Се – брехач. В котроїсь баби – кривий надутий ніс, бо вона все про всіх знає. Ще якась прикрила довгим сукманом хвостик. У воронячої вуйни з-під хустки стирчить чорне пір’я. Третя така писката, що два роти має, один з другим перешіптуються. Червонолиця жона щуриться, як ласиця, пострілює очима на всі боки, а цицьки-дині аж тріщать під блузою. А в її понурого чоловіка горб росте під вуйошем, до землі гне. У дівиць декотрих у рукавах сховані голубині крильця – аби женихів до себе пригрібати. А в одної у вухах – мізерні срібні чінговики-дзвіночки, щоб за нею всі леґіні обзиралися, не розуміючи, що їх кличе...

Прийшов час хрест цілувати – і дідо видів, як декотрі губи вивертають, щоб прикластися не до самого розп’яття, а з тильного боку. Як проказано благословення, дідо перший здимів із церкви. Аби, доки послідній челядник кладе поклінного хреста на чоло, добігти до ріки і жбурити в бистру воду гробову тріску. Бо котрась із старших босоркань вже зміркувала і неслася ззаду, щоб тут же обернути дітвака на терлицю – дерев’яну лавицю, на якій труть коноплі.

Летить скіпка в бистрину, а губи, посинілі зо страху, шепочуть: “Пливи закляття за водою, за залізний пліт, за гору кам’яну – з моєї руки, з моїх очей, з моєї пам’яти”.

Дух забивали дідові казки.

З бездонного міха його приповісток мені найлюбішою була оповідка про косичку папороті.

Був він ще хлопчуком, коли возарі взяли його з собою на тиждень продавати по селах смерекові драниці. А він при них – нічний сокотільник. В дорозі – хто під возом, хто на возі. Сторожив ночами коней, аби ті на паші десь у хащах не ізслизли, не потолочили людські царинки. І от на самий Іван-день вночі коло ватри дітвак задрімав. Коли прохопився, огень вигорів, зате звізди так осяяли долину, що кожна росинка на травиці сміялася. Рушився за кіньми – ні сліду! Якась птиця з хащі кликала: “пой-пой, пой-пой”, – і пустився він на той голос. І привело його на просіку, зарослу папороттю аж до грудей. І коли він перебрів той гущавник, то відкрилися йому голоси хащі. І міць налила руки й ноги, а сам ніби підріс. Очі так загострилися, що видів через гори. Коні самі знайшлися, йшли за ним, як діти.

Другого дня, коли віз застряг у млаковинні, сирохман сам підняв його і поклав на тверде. Чудувалися возарі. Ще більше чудувалися, коли сказав їм, у яке село правити. Там вони умлівока спродали всі драниці і дістали розказ на нову роботу. Й хлопу-сокотільнику вділили жменю корун. А коли вертали нагощені домів, дорогою всі дівки клично кліпали до нього.

Став би мій дідо моцний, як Кротон, і багатий, як граф Драг. Та кому не було до полудня, тому й пополудні не буде. Напеклися якось на сонці його гумові постоли, а тут потічок край дороги свіжою водицею цоркотить. Сів дідо на камінь, роззувся, витряс онучі – і полетіла у воду звізда-косичка. І того менту полишили діда і сила бетярська, і серенча. Яким був, таким і став. Старі людкове потому йому все розтолкували: закотився йому за онучу цвіт папороті тої ночі. Тому чудниця така з ним і сталася. Та що вдієш, чоловік учиться не до старости, а до смерти...

Мені так було шкода тої чудотворної чічки, а дідо безжурно сміявся в бороду: “Така моя доля – як дірява льоля. Але нічого: череп’я довше живе, як цілий горнець”.

Далі буде.

Трохим Король – геній економіки з Літок

Олександр МУЗИЧЕНКО,
голова осередку “Просвіти”
ім. Т. Г. Шевченка, с. Літки Броварського
району Київської області

Закінчення. Поч. у ч. 18 за 2023 р.

“Конопельки сіємо…”

Авторитет і довіра людей до Літківського кредитового товариства з часом зросли настільки, що вже не потрібно було вмовляти людей. За рекомендацією того ж Трохима Короля літківці налагодили **висів льону, конопель та інших волокняних культур**. Висів та обробіток посівів був добре керованим та грамотним. Запрошувались фахівці – агрономи, спеціалісти, які навчали людей технології, що гарантувала продуктивність та якість волокна. Особливістю роботи Кредитового товариства було те, що кожне нове підприємство починалось з навчання, із підготовки кадрів та фахівців із числа малограмотних літківців. Винятком став механік-електрик Павло Іванович Рак та чех, які не були жителями села і яких найняли „збоку”.

Відомо, що до появи Кредитового товариства літківці взимку не працювали. Обробіток волокна, введений Трохимом Королем, забезпечив роботою тисячі селян у зимовий період (В. Гузій в “Золотій очеретині” [4] називає 4 тисяч, мабуть, з врахуванням навколишніх сіл, які тіпали та пряли нитки, не виходячи з дому).

Для виробництва волокна були закуплені ткацькі станки та навчені ткачі. Перший **ткацький цех** був побудований на території теперішньої фабрики художньої вишивки. Керував цехом староста за статутом, подібним до статуту шевського цеху. Першою продукцією ткацького цеху були кімнатні кольорові доріжки.

Асортимент виробів збільшувався по мірі росту якості нитки та ткацтва. Коли якість полотна стала задовільною, був створений **цех пошиву** нижнього чоловічого та жіночого **одягу**.

Для покращення якості нижнього одягу його почали прикрашати вишивкою. Пізніше вишивка була виділена у окремий цех – **вишивальню**. Продукція цеху пошиття одягу та вишивальні добре продавалась не тільки в Україні та Росії, але й за кордоном, у Європі та Америці. За радянської влади цех Кредитового товариства перетворили на артіль “Текстильекспорт”, у якій, за даними В. Гузія, працювало до 4000 чоловік. Потім артіль перейменували у “Фабрику художніх виробів”. За незалежної України чомусь падала якість виробів; пошив закордонних замовлень (верхнього одягу) був незадовільної якості і весь об’єм замовлення забракували замовники.

“Була в Літках парова машина”

Апогеєм розквіту Літок стало придбання Кредитовим товариством у Німеччині перед Першою світовою війною у 1914 році **парової машини** та **динамомашини**, які у 1916 р. були доставлені в Літки. До 1918 року вони стояли на вулиці Шевченка напроти будинку Касяновичів, біля річки на території колишнього колгоспу. Як паливо для паровика використовували **місцевий торф**, видобуток якого налагодило Кредитове товариство. Торф був також паливом для обігріву хат, і це зменшило вирубки лісів. По вулицях села Кредитове товариство протягло лінії електропередач; для цього був закуплений дріт. Динамо-машина (10 кінських сил) освітила вулиці та хати Літок у 1918 році. Електричне освітлення села тривало 2 години у вечірній час. Крім освітлення паровик використовувався для приводу **молотарки, віялки та парового млина.** На річці Десна були побудовані два водяні млини. Відпрацьована пара не викидалась у повітря, а використовувалась у **громадській лазні**, побудованій також за кошти Кредитового товариства. Монтував паровик та динамо-машину запрошений на роботу майстер Павло Іванович Рак. Підручним майстра був Андрій Юрченко. Після війни Павло Іванович у школі вів фізичний гурток, на якому ми, 13-14-літні, виготовляли діючі моделі парових машин та детекторних приймачів. Він часто розповідав нам про паровик та динамо-машину Кредитового товариства та Т. Короля. Розповідав не все. І лише тепер я можу оцінити його захоплення постаттю Т. Короля.

Виробництво цегли було налагоджене на місті теперішнього сільмагу та обійстя партизана Хоменка.

Успіхи Літківського кредитового товариства одразу ж були помічені у Києві, Чернігові та багатьох інших містах. Трохима Короля у 1914 році запрошують стати одним із засновників спілки “**Дніпросоюз**”, створеної для розвитку підприємств у районі басейну ріки Дніпро, зокрема й у Києві. **Цех для виготовлення валіз із лози був відкритий у Зазим’ї.** Авторитет Трохима Короля як економіста-реформатора був визнаний тодішньою владою Києва й Петербурга. Але Перша світова війна перешкодила втіленню планів “Дніпросоюзу” у життя.

Робота Літківського кредитового товариства дала вражаючі **соціальні результати.** Село стало **заможним**. До роботи, яка давала добрі прибутки, потяглися всі, навіть ледачі. До чого торкалися руки і розум Трохима Короля, там виникала культура виробництва, дисципліна, професіоналізм, нова технологія, навіть наука й культура. У заможне село потяглися торгівці (переважно євреї) з Києва, Одеси, Миколаєва, Бахмута та інших міст України. На старому базарі Літок виникли довгі ряди рундуків (кіосків, як тепер називають) подібних до київських у даний час. **Рундуки стояли тісно один біля одного на старому базарі від містка до церкви та хати священника з двох боків**. Поставимо собі запитання: “Чому саме в Літки потяглася така маса торгівців?”. Відповідь може бути лише одна: “Тому, що у літківців завелись гроші, одержані від роботи на підприємствах, утворених Трохимом Королем”. Піднявся і культурний рівень життя літківців. Сюди почали навідуватись мандрівні театральні та циркові колективи. Частіше почали звучати пісні. Окрасою села став церковний хор, керований вчителем Дмитром Музиченком. Це той вчитель, який часто брав участь у виступах мандрівного театру Миколи Садовського разом із Марією Заньковецькою по всій Україні, включаючи виступи у Миколи Аркаса в Миколаєві.

Трохим Король виховав та навчив мистецтва створення нових підприємств багатьох літківців: рідних братів Федора та Івана; Андрія Дем’яновича Рожка; Степана Оберемeнка, Моцю та інших.

З допомогою Трохима Короля такі підприємства почали виникати у сусідніх селах, зокрема, Зазим’ї та Погребах, де почали плести валізи високої якості з лози.

Дорогі читачі! Зверніть увагу на те, що Трохим Король та Кредитове товариство, ним створене, організовували підприємства у скрутний час, без матеріальної допомоги з боку меценатів та уряду, використовували здобутки передової західної технології, одержували високу якість продукції, **забезпечували повну реалізацію виробів** і все це на основі не привізної, а **місцевої сировини. І це відбувалось за умови, що літківці не мали професій та були недовірливі до всього нового**.

Подвиг “демократа”

Щоб перетворити економіку села за такий короткий час, потрібен був **геній – Трохим Король. Свій талант він віддав людям. Не став багатшим, зате багатшими стали літківці.** Був скромною, культурною та дуже ввічливою людиною, яку односельці називали “демократом”.

Цей подвиг **і Трохима Короля, і літківців** вартий уваги та вивчення: від малечі, якій треба стати новими Трохимами Королями, до дорослих, яким слід **знати практичний досвід славних прадідів і продовжувати його, відродити Кредитове товариство. Ми не маємо права забувати, звідки взялися Лозоплет, фабрика пошиття одягу, чоботарня, паровик, електрика в Літках. Нам їх ніхто не дав, це зробили самі літківці.**

Пора нам усім нам добре пам’ятати, що людина повинна сама кувати своє щастя, покладаючись на свій розум та руки. Не шукати потім винних збоку і не перекладати вину за своє бездіяння на інших, а надіятись тільки на себе. Зробити із себе діяльну людину, яка приносить користь собі й суспільству – його мета. Таких людей слід цінити! У нас же при слові “начальство” у людей виникає негативний образ чиновника. Слід цінити своїх керівників за їх знання, за вміння та постійну турботу про виробництво.

Геній Трохима Короля полягає не тільки у його знаннях та оцінці й аналізі існуючого положення в економіці. Не тільки в умінні щось зробити, що зараз англійською мовою називають “ноу-хау” (“знаю, як це зробити”). А в тому, що своїми знаннями **переконав консервативно налаштованих і підупалих духом літківців у необхідності створення Кредитового товариства!** Цієї науки він навчив багато літківців.

На жаль, і Трохим Король, і його однодумці та учні були усунені від керівництва створеними ними підприємствами, а потім знищені більшовиками. Кредитове товариство було ліквідоване радянською владою. Причиною стала участь літківців у так званому “повстанні літківців 1920 року”. Це було спробою літківців захистити ті підприємства, які були створені їхніми руками, від пограбування бандами, у тому числі червоними. За відмову віддати 120 возів з кіньми, за спробу захистити своє майно червоні почали гарматний обстріл і спалили 121 хату та подвір’я села. За даними автора [4], суд над “демократами” (так називали у селі Трохима Короля та керівників Кредитового товариства) відбувся лише у 1923 році. “Суддя, намагаючись визначити політичні погляди Короля, поставив йому запитання: ”Чи була правильною економічна політика радянської влади в 1920 р.?” Король відповів: “Не зовсім” [4]. Т. Короля засудили на 10 років ув’язнення, але через чотири роки він був відпущений на волю, бо ні він, ні літківці взагалі, не скоїли предмету злочину. Працював далі в Літках у цехах, ним же створених, але не у ролі керівника, а виконавця. Те, що створив літківський **геній Трохим Король** та наші прадіди, ми бездарно втратили. Запитаєте, чому? Тому, що вони були господарями життя, а ми з вами **утриманці** держави. Нам треба вчитися, щоб стати громадянами держави.

Батько (другий ліворуч у нижньому ряду) в Умані з акторами трупи – Марією Заньковецькою (перша в нижньому ряду ліворуч) і Миколою Садовським (четвертий ліворуч у нижньому ряду)

Після повстання в Літках, Зазим’ї та Княжичах почались репресії більшовиків. Основне звинувачення ставилось самим авторитетним людям села: Трохимові Королю та вчителю Дмитру Музиченку [4]. Автор книги “Золота очеретина” Володимир Гузій в 1996 році доповідав на засіданні осередку “Просвіти” в селі Літки у приміщенні Літківської школи у присутності 17 членів осередку про основні події, які стосувались Літок. Автору було вказано на ряд прямих помилок, свідомо підмішаних у архівні матеріали директором Фабрики вишивок у Літках, які знаходились тоді під владою компартії. А саме:

Гузій знав, але ні слова не вказав ні про Кредитове товариство, ні про створення великих підприємств у селі: “Лозоплет”; “Чинбарня”, “Ткацький цех”, “Шевський цех”. “Вишивальня”, електростанція на торфі та сільська освітлювальна мережа, ні про діячів села як рухому силу.

Автор у випущеній книзі нарочито називає Трохима Короля Григорієм [4].

Гузій ні слова не говорить про надзвичайні авторитети Трохима Короля та Дмитра Музиченка – мого батька, а також інших учасників руху. І тодішнього, і теперішнього. Нижче я поясню причини мого обурення.

Мій дід по матері Антон Касянович Кабан – пасічник, який мав до 180 вуликів (колодок – вид вуликів), був одним із перших вкладником Кредитового товариства з 1907 року. Дмитро Музиченко – мій батько, вчитель, закінчив Коростишівську учительську семінарію у 1903 році, був віртуозом гри на гітарі та скрипці; його віртуозність поширювалася на іспанські настрої, а також на гавайський лад. Під час літніх канікул був активним музикою мандрівної театральної трупи Миколи Садовського протягом десяти років.

Історія Дмитра Музиченка

Разом із Миколою Садовським, Марією Заньковецькою та іншими після вистави у Миколаєві батько був прийнятий Миколою Аркасом, дослідником та автором “Історії України-Русі” та композитором, автором опери “Катерина”. (Про Миколу Аркаса була публікація в “Слові Просвіти” за 18-24 січня 2018 р.).

Дмитро Музиченко був керівником церковного хору у Літках. Закінчив дворічні курси садоводів і за методом Симиренка вивів оригінальний сорт яблук, названий ним “Лісова красуня”, зареєстрований у Симиренка. Сорт зберігся і зараз добре родить. Варення з цих яблук має унікальні смакові відмінності – неперевершений смак та драглисто-пружну структуру.

Батько разом із Євгеном Тичиною, братом Павла Тичини, брав участь у створенні Автокефальної церкви в Україні та виборах нового митрополита Василя Липківського. Мати Ганна Антонівна і вся наша сім’я також брала участь у виборах. У нашому будинку в Літках проводились наради та обговорення довірених осіб вірян. На жаль, Євген Тичина повівся незрозуміло, рятуючись від переслідувань більшовиків, що описано Арсеном Зінченком у книзі “Визволитися вірою”.

У 1914–1918 рр. батько воював у чині унтер-офіцера царської армії. Під час Літківського повстання у 1920 році, коли червоні вимагали 120 підвод з погоничами, батько не радив повстанцям чинити опір більшовикам через те, що до Києва тоді наближалась потужна дивізія росіян, а війська УНР та поляків перебували на правому березі Дніпра, зокрема в Києві. Кількість повстанців у Літках склала 660 і не могла витупити проти дивізії. Та візники не вгамувались, і повстання почалось. Першу атаку літківці відбили, а після обстрілу з гармат і великих пожеж у дарницькій частині Літок повстанці припинили опір через плач жінок.

З розповідей моєї матері Ганни Антонівни Музиченко (1897–1991) знаю, що Дмитро та Трохим Королі відмовляли повстанців від кровопролиття. Мотив Трохима Короля можна зрозуміти – у разі бою його цехи будуть знищені, а робітники втратять робочі місця. Їх – понад тисяча. Отже, ні Трохим Король, ні Дмитро Музиченко не були причетні до повстання 1920 р. Звинувачення проти них були зняті.

Музиченка ще в 1933 році хотіли роз-

Літературний гурток у Літках

куркулити і виселити. По селу ходили агітатори та змушували жителів підписати звинувачувальний список. Але затія не спрацювала. І комуніст-“п’ятитисячник”, голова сільради Машевський тоді виправдав батька.

На жаль, все створене Кредитовим товариством та його підприємствами Гузій вміло маскує: створені товариством підприємства в селі Літках “самі” утворились і “самі” за радянської влади закрились.

Створені Кредитовим товариством підприємства в селі Літки радянська влада боялась розігнати одразу й одночасно. Найдовше жила лише швейна фабрика, і ту недавно продали у приватні руки.

Я і більшість членів осередку “Просвіти” у с. Літки на власні очі бачили парову машину та динамо-машину електричного ґенератора Кредитового товариства. У приміщенні Лозоплету, розігнаного у 1951 році, у 1954 році учні відзначали закінчення десятого класу. На городі в урочищі Лозовик досі знаходимо шматки білої глини, яка використовувалась при виготовленні шкіри для взуття. Корінне населення села добре пам’ятає славні підприємства Кредитового товариства, створені за ініціативою Трохима Короля. Але є такі, які хочуть применшити роль активних “односельців”.

Батько продовжував свою роботу в школі та церкві. В часи українізації Дмитро Музиченко брав участь у роботі літературного гуртка, який збирав тексти, орнаменти та мелодії давніх пісень. Переклади мелодій давніх пісень на ноти виконував мій батько.

Хоч ідея створення літературного гуртка належить відомому письменникові Михайлові Стельмаху, але керівником гуртка насправді був Іван Синиця, завуч Літківської середньої школи, який через переслідування змушений переселитися у Київ, а згодом став знаменитим академіком.

Після невдачі влади поставити Дмитра Музиченка “у тверде”, що означає розкуркулити і виселити із села на північ, батька не чіпали. У 1937 році радянська влада почала проводити Всесоюзний перепис населення. Дмитро Музиченко теж був залучений до перепису. Учасникам перепису були видані спеціальні значки “Всесоюзний перепис 1937” (такий значок я знайшов на місці пожежі у 1947 році, яку влаштували німецькі каральні загони у вересні 1943 р.). Відомо, що перепис 1937 року підтвердив страшні вимирання українців під час голодомору 1932-1933 років. За відмову підтасовувати результати перепису у селі батько був таємно вбитий, а потім повішений, щоб применшити його авторитет.

Учімося у Трохима Короля!

Спробуйте уявити хоча б на мить результати розвитку села за умови, якщо б Літківське кредитове товариство продовжувало свою діяльність до наших днів. На нашу думку, і в селі Літки, і в Україні зараз був би такий рівень життя, як у Японії, Швеції чи Канаді, де також працюють українці і створюють кредитові товариства, подібні до Літківського. Але у нас воно активно працювало **лише 7 років**!

Наш обов’язок перед історією та власною совістю – **відродити пам’ять про Трохима Короля**, про **Кредитове товариство та людей**, які повірили у казку і зробили цю казку своїми руками наяву. Для відродження пам’яті про них Товариство “Просвіта” імені Т. Г. Шевченка пропонує: поставити **пам’ятник** Т. Королю та його однодумцям, **одній із вулиць присвоїти ім’я Трохима Короля, а іншу назвати вулицею Кредитового товариства.**

Нині кредитові товариства у всьому світі накопичили величезний досвід. Ми про нього мало знаємо. А Трохим Король – один із перших застосував науковий підхід до створення нових підприємств через кредитові товариства. Створення підприємств (робочих місць) – це наука, яка вкрай потрібна нам усім сьогодні, і цю науку ми повинні опанувати добре, не покладаючись на сучасних “нових українців”.

Тож вчімося у Трохима Короля! І на початку XXI століття, і в майбутньому допомагаймо нашим мудрим землякам у їхній важкій і вкрай важливій для всіх роботі!

***

Укладено в осередку Товариства “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка в селі Літки.

Історична довідка про Кредитове товариство Трохима Короля написана за дорученням сесії сільської ради депутатів села Літки, за дорученням голови виконавчого комітету З. Д. Шарафан та Товариства “Просвіта” імені Т. Г. Шевченка у селі Літки.

Ця довідка про події столітньої давності може мати неточності. Автори з вдячністю приймуть поправки та зауваження до неї, а також доповнення.

Історична довідка написана на основі свідків цих подій та спогадів, почутих від живих та вже померлих односельчан:

1. Музиченка Дмитра Омельковича.
2. Музиченко Ганни Антонівни.
3. Рака Павла Івановича.
4. Більського Василя Микитовича.
5. Юрченка Миколи (Каленика – по-вуличному).
6. Синельника Михайла Григоровича.
7. Шевченка Федора Івановича (96 років, вул. Незалежності).
8. Юрченка Петра Михайлович (90 років, куток Дарниця в Літках)
9. Булах Палажки Микитівни (90 років, куток Пісок).
10. Бондаря Григорія Федоровича (92 роки, куток Буслівка).
11. Рожко Софії Андріївни
та родичів Трохима Короля:
1. Короля Івана Федоровича.
2. Короля Віктора Григоровича.
3. Щербини Євдокії Петрівни.
4. Кузьменка Віктора Юхимовича.

При укладанні історичної довідки використані такі друковані матеріали:

1. Рибалка І. К. Історія Української РСР. Дорадянський період. Київ, Вища школа, 1978.

2. Наталка Полянська-Василенко. Історія України з 1900 по 1923 роки. Київ, Пам’ятки України, 1991.

3. “Чотири універсали”. Сторінки історії. Укладач – Конашевич В. Д. Львів, Атлас, 1990.

4. Володимир Гузій. Золота очеретина (Броварщина. Історико-краєзнавчий нарис). Бровари, Українська ідея, 1997. – С. 262-269.

5. Клишта П. І. Село Зазим’я на Київщині (Історико-краєзнавчий нарис). Київ, Кий, 2000.

6. Професор Васильєв, стаття в газеті “Українська газета”, 2000.

7. Громяк І. Від вибуху на дачі – до пострілу у Києві. Стаття у газеті “Урядовий кур’єр”, № 106 за 1.06.2001 р.

8. Письмо Николая II матери, императрице Марии Федоровне. Журнал “Красный архив”, 1929, № 4(35), раздел “Из записной книжки архивиста”, с. 209-211.

Осередок “Просвіти” ім. Т. Г. Шевченка вдячний Погибі Івану Федоровичу за уточнення дати зупинки російського царя Миколи II на пристані в селі Літки.

“Повіриш тоді, коли залишишся живим після війни…”

Це невигадана історія про нашого земляка, який потрапив під жорна репресій сталінського режиму. Трагічно склалася доля уродженця села Красне на Чернігівщині, старшого матроса Чорноморського флоту Івана Степановича Бондаренка, який 1949 року висловив своє невдоволення щодо радянського режиму в листі до міністра Збройних Сил СРСР, маршала Радянського Союзу О. М. Василевського.

Олександр МОЛИБОГА,
краєзнавець,
с. Анисів, Чернігівський район

У 2019 році краєзнавці Чернігівського району продовжували вивчати архівні справи репресованих земляків. Автор цих рядків обрав для дослідження справи репресованих жителів села Красне. В архіві Управління Служби безпеки України по Чернігівській області я натрапив на більш ніж 200-сторінкову слідчу справу щодо старшого матроса Чорноморського флоту із с. Красне Івана Степановича Бондаренка (*ГДА СБ України м. Чернігова. – Спр. 14459-п)*.

Зі справи стало відомо, що Іван Бондаренко народився 1927 року в селі Красне Олишівського району. Його брата в роки Другої світової війни розстріляли нацистські окупанти, оскільки був комсомольцем. Сестру в період окупації насильно відправили до Німеччини. Після повернення на батьківщину її було засуджено Олишівським судом за крадіжку зерна до 8 років позбавлення волі.

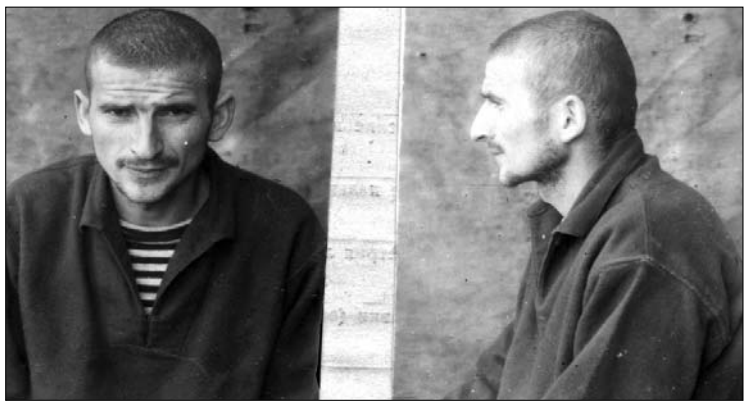

1944 року Івана Бондаренка призвали на військову службу під Житомир. Після закінчення війни направили на Чорноморський флот. У жовтні 1947 року Бондаренко служив вже на Камчатці в судноремонтному батальйоні, де працював слюсарем.

В архівній справі є відомості, що 1949 року мати Івана Бондаренка втопилася в колодязі, і син звернувся до керівництва з проханням отримати відпустку, але йому відмовили. Тому в жовтні 1949 року, перебуваючи в емоційному запалі, Іван Бондаренко написав анонімного листа міністру Збройних Сил СРСР О. М. Василевському.

Пошук автора листа здійснювала контррозвідка Міністерства Державної Безпеки військової частини № 59007. Після тривалих пошуків 28 жовтня 1950 року Івана Бондаренка заарештували.

На початку листа автор критикує книгу працівниці американського посольства в Москві Анабель Бюкар “Правда про американських дипломатів”: “Я прочитал книгу Анабель Бюкар “Правда об американских дипломатах”. Эта книга написана очень неправдиво. В её составе участвуют русские дипломаты, шпионы и агенты русской разведки. Автор книги А. Бюкар, как я вижу, сама ищет карьеры, обвиняя американских дипломатов”.

Іван Бондаренко також негативно висловлювався про політзаняття: “Всем отвратительно слушать эти вымыслы и выдумки. Сколько служит политработников и работников особого отдела. Это всё убыток русскому народу, который стонет. Возьмите рабочих и крестьян, сколько на их шеях сидит бездельников, которые за свой дурман получают хорошее жалование”.

Далі І. С. Бондаренко пише про складне становище робітників і селян у Радянському Союзі: “А сколько в России народу крестьян и рабочих, которые не имеют даже куска хлеба в настоящий день”. Автор листа торкається теми безправного становища солдатів і матросів: “Военнослужащий имеет право жениться на ком хочет, но это запрещено матросам и солдатам на Камчатке, да и вообще в России. Военнослужащие матросы имеют право на два отпуска на протяжении 30 суток, но этого нет. “Матрос выйдет на берег и познакомится с девицей, за опоздания судят. Держат 8 лет в тюрьме... Армия и Флот падают духом”.

Завершується лист зверненням до міністра Збройних Сил СРСР, маршала О. М. Василевського: “То, что я тебе пишу, ты не поверишь, поверишь только тогда, когда останешься жив после войны с Америкой, Англией, Италией, Францией”.

Під час допиту свідків стало відомо, що хоча І. С. Бондаренко був недисциплінованим солдатом, але мав нагороди: “30 лет Советской Армии и Флота”, “За Победу над Германией”, “За Победу над Японией”.

Свідки розповідали, що в розмові з ними Іван Бондаренко стверджував: радянські письменники мало пишуть у своїх творах про службу матросів. Усі говорять про безробіття у США, але безробітні американці отримують допомогу в розмірі 2 долари, і вони живуть не гірше від радянських робітників.

Свідок Тетерін на допиті говорив, що наприкінці жовтня – на початку листопада 1949 року Іван Бондаренко, прочитавши йому уривок з книги О. І. Купріна, де розповідалося, як офіцери царської армії били солдатів, сказав, що хоча в радянській армії солдатів і не б’ють, але відмінності між царською та радянською арміями немає.

Під час обшуку в Івана Бондаренка вилучили зошит, в якому містився запис із критикою радянського кіномистецтва: “Я лично смотрел кинокартины, и мне попадались такие, что плакать хочется, когда смотришь и сравниваешь с действительностью. И это только потому, что в настоящее время нет и никто не поможет отобразить действительность. И только можно всё это объяснить тем, что искусство в настоящее время создано карьеристами. И они всё искусство держат в своих руках. Товары доступны тем, кто замазывает глаза правительству. Служба – ад. Законы ничуть не выполняются”.

За вироком військового трибуналу І. С. Бондаренка засудили до позбавлення волі на 10 років у виправно-трудовому таборі. У зв’язку з амністією після смерті Сталіна 1954 року Іван Бондаренко був звільнений від покарання.

Таким чином, правдиві висловлювання про життя простих людей і солдатів радянської армії не могли залишатися поза увагою каральних органів. Будь-які критичні думки щодо радянської влади ставали основними аргументами для знищення незгодних. А стосовно долі маршала О. М. Василевського передбачення Івана Бондаренка не здійснилося...

“Серед виняткової заслуги Антонія – ініціятива спорудити Успенський храм (початок будівництва 1075 року, закінчення – 1 липня 1078)”.

Історія, що творить: 950 років від дня відходу святого Антонія Печерського

Ірина ФАРІОН,
доктор філологічних наук, професор

Антоній не мав ні золота, ні срібла, але всього досяг словами та постом...
Літописець Нестор

7 травня минуло 950 років від дня відходу у вічність Антонія (Антипа) Печерського (близько 983 – 7 травня 1073). Подія тисячолітньої давнини, що має концепційний перегук сьогодні в царині духовного звільнення українців, вкотре підтверджуючи, що минуле не минає, а животворить в найнесподіваніших сенсах і формах.

Антоній Печерський. Християнський святий. Той, що приховував свої чудодійні справи і навіть після смерти накликав кару на ворогів. Засновник Києво-Печерського монастиря, печерного монастиря на Болдиних горах у Чернігові та будівничий Собору на честь Успіння Пресвятої Богородиці. Родоначальник організованого українського чернецтва та співавтор його статутного існування.

Нестор, що був головним ченцем-літописцем Печерського монастиря, так згадує про його народження: “*За князювання самодержця Руської землі, благовірного великого князя* ***Володимира Святославича****, зволив Бог показати* ***світильника*** *Руській землі і наставника інокам <...> Був-бо один благочестивий чоловік із града Любеча (на Чернігівщині –* ***І. Ф.****), в якого замолоду вселився страх Божий, і бажав він набути чернечого образу...*” (4, с. 491).

Припускають, що він народився 983 р. і згодом виявив бажання служити Богові через чернечий сан. У пошуках чернечої істини вирушив на Святу гору Афон – осередок чернечого життя. Там жили подвижники духу, **постом та молитвою досягаючи внутрішньої гармонії**. Обійшовши чи не всі афонські монастирі, Антип в одному з них прийняв постриг і отримав ім’я Антоній: “*Прийшов до однієї обителі з тамтешніх монастирів і молив ігумена, аби наклав на нього янгольський образ іноцького чину. Ігумен же, прозрівши в ньому майбутні добродійства, згодившись, постриг його і нарік йому ім’я Антоній....*” (4, с. 491).

Антоній не був першою руською людиною на Святій горі. Уже в першій половині XI ст. русини-українці на Афоні були згруповані в монастирі Ксілурга (“Деревообробника”). 1947 року опубліковано афонський документ від 1016 р., що підписаний “Герасимом ченцем, Божою милістю пресвітером і ігуменом обителі Руської” (3).

За час свого служіння на Афоні він заслужив повагу серед ченців. Відтак ігумен повелів Антонію: “*Іди назад в Русь, аби там бути іншим на успіх і утвердження. І буде на тобі благословення Святої Гори*” (4, с. 492).

1013 року Антоній прибув до Києва. Відвідавши чернечі обителі, він не вподобав собі жодної й оселився в окремій печері в Берестовому, що в передмісті Києва. Після смерти князя Володимира Великого (15.07.1015 р.), коли почалася боротьба за владу (Святополк убиває своїх братів Бориса та Гліба), Антоній, не приймаючи братовбивства, покидає свою обитель і знову мандрує на Афон.

Повертається після утвердження на престолі Ярослава Мудрого (1015–1018, 1019–1054) й обрання 1051 р. митрополитом (1051–1054) першого з місцевих ченців русина Іларіона (у чернецтві Никона Великого), який у цьому Берестовому і викопав першу печеру: “*І тут розкажемо, чому Печерський монастир* ***так названо****: коли боголюбивий князь Ярослав уподобав Берестове і церкву Святих апостолів сущу там, і попів багатьох прикликав, то між ними був пресвітер* ***на ім’я Ларіон****, муж благий, і книжник, і пісник. І ходив він з Берестового на Дніпро, на пагорб, де нині старий монастир Печерський, і тут молитви діяв. А був ліс тут великий, і викопав він тут печерку малу, двосаженну, і, приходячи з Берестового, одспівував церковні години і молився тут Богу потай. Потім же вклав Бог князю в серце добрий намір, і поставив він його митрополитом у святій Софії, а ся печерка так осталася*” (5, с. 6).

Щодо Іларіона, то призначення його на посаду митрополита, всупереч погодженню з Константинополем, було наслідком ідеологічно-релігійного та церковно-адміністративного протистояння з Візантією, себто “*Іларіон був ідеологом Ярослава Мудрого у відпорі імперським зазіханням Константинополя*” (5, с. 5) і бажанням Ярослава всамостійнити українську церкву. Іларіон як автор славетного “Слова про Закон і Благодать” (вперше озвучене 26 березня 1049 р.) обґрунтовував право Руської Церкви на самостійний устрій поза Візантійською опікою – тобто це була боротьба за незалежність Київської митрополії, така знакова для нас сьогодні (3).

Іларіон був тим, хто окреслив пріоритет національної еліти в світі і першим вмотивував “***ідею слави як архетип національної ідеї*** *– слава Руської землі, слава князя як виразника героїки і державотворення, як особистості, що має втілювати ідеал моралі, особистісної совісти, бути зразком для наслідування*” (5, с. 11–12). Його усувають від релігійної влади 1054 року після смерти Ярослава, і київським митрополитом знову стає грек Єфрем. Натомість Іларіон, на

думку більшости істориків, провадить свою діяльність як Никон у Печерському монастирі.

Але повернімося до Антонія: “*І почав жити тут, молячи Бога. Їжа ж його була – хліб сухий і води в міру споживав. Викопав печеру, не даючи собі спокою вдень і вночі...*” (4, с. 492).

Про ченця-аскета пішла слава Києвом та всією Руською землею. До Антонія сходяться подвижники та учні, молитвами і постом досягаючи релігійно-моральної досконалости. Потерпаючи від щоденних відвідувачів і прагнучи самотности, Антоній перебрався на сусідню гору й викопав собі нову печеру. З часом поруч оселилося щораз більше нових відлюдників.

На прохання Антонія великий князь Ізяслав віддав монастиреві гору над печерами й з благословення Антонія тут згодом споруджено дерев’яну церкву й довкола обведено гостроколом. Монастир став жити за єдиними правилами та статутом, перейнятими з Афону. **Так постав Києво-Печерський монастир**: “*Багато-бо монастирів царями й боярами і багатством поставлені, але не такі є, як ті, котрі поставлені сльозами, і постом, і молитвою, і бдінням. Антоній не мав ні золота, ні срібла, але всього досяг словами та постом*” (4, с. 494).

Антоній зі своїми сподвижниками створював таку обитель, рівної якій не було в сучасній йому Візантії, рівної якій не могли створити греки-митрополити. Нова обитель, ще до закінчення “печерної стадії” свого існування, підтверджувала думку Іларіона зі “Слова про Закон і Благодать”, що Русь у церковному плані рівноправна з усіма країнами і не потребує нічиєї примусової опіки, бо “*Християнське ж спасіння благодатне і щедре і шириться на всі краї землі*” (1, с. 53).

Водночас Антоній реагував на політичні події. Він виступив грізним викривачем великого князя Ізяслава, коли той став клятвопорушником. 1067 р. полоцький князь Всеслав зайняв місто Великий Новгород. Об’єднавши свої сили, проти нього рушили князі-брати Ярославичі: Ізяслав Київський, Всеволод Переяславський і Святослав Чернігівський. У бою, в районі Мінська, Всеслав зазнав поразки. Ізяслав, нібито з бажання встановити мир, запросив Всеслава до себе, гарантуючи йому недоторканність присягою через цілування хреста. Всеслав довірливо приїхав на місце зустрічі і був підступно схоплений і посаджений у “поруб” (в’язницю в формі порожнього колодязя). Антоній не міг залишити факт клятвопорушення без викриття, але це не змусило Ізяслава отямитися.

Проте наступного, 1068 року, на південь Руси напали половці. У бою на річці Альті об’єднані сили тих же руських князів, які не діяли злагоджено, були відбиті. Ізяслав зі Всеволодом із залишками дружин утекли до Києва. Міське населення обурилося, зажадало роздачі зброї і бойових коней людям для оборони, у чому сторопілий Ізяслав відмовив. Кияни озброїлися самі і випустили з поруба Всеслава і проголосили його своїм князем замість Ізяслава, який, рятуючись від народного гніву, втік до Польщі. Антоній вважав гірку долю Ізяслава справедливою Божественною відплатою за гріх клятвопорушення.

За сім місяців син утеклого великого князя Мстислав Ізяславич за участю поляків раптовим ударом захопив Київ: порубав, засліпив і потопив масу абсолютно мирних людей, серед них і декількох ченців.

За таких обставин Чернігівський князь Святослав 1069 р. запросив Антонія до себе, благаючи побути хоч деякий час поблизу своєї батьківщини – Любеча. Антоній прийняв пропозицію і оселився на Болдиній горі під Черніговом, викопавши собі на цій горі, покритій густим лісом, печеру, біля якої князь Святослав Ярославич, на прохання преподобного, збудував церкву на честь св. пророка Іллі (3).

Згодом Ізяслав наполегливо просив Антонія повернутися до Києва: незважаючи на величезну славу, яку придбав Печерський монастир на чолі з Феодосієм, відсутність святого основоположника була відчутною.

Антоній знову прибув до Києво-Печерського монастиря і разом з Никоном (Іларіоном), а згодом і з Феодосієм започаткував на Русі перші правила суворого монашого життя. Таким способом: а) Києво-Печерський монастир не став “великокнязівським”, бо збудований не княжо-боярським сріблом і золотом, тому зберіг свою матеріяльну незалежність від влади; б) Києво-Печерський монастир “не був і митрополичим ... і зберігав свою самостійність у відносинах з київськими митрополитами-греками”; в) монастир **став осередком руського літописання** і **найбільшою школою**, яка виховувала місіонерів і кандидатів на архієрейські катедри; г) монастир став і центром літературно-політичного руху, який мав характер боротьби за церковну і культурну свободу від грецької опіки, за політичну і культурну єдність Руси (3).

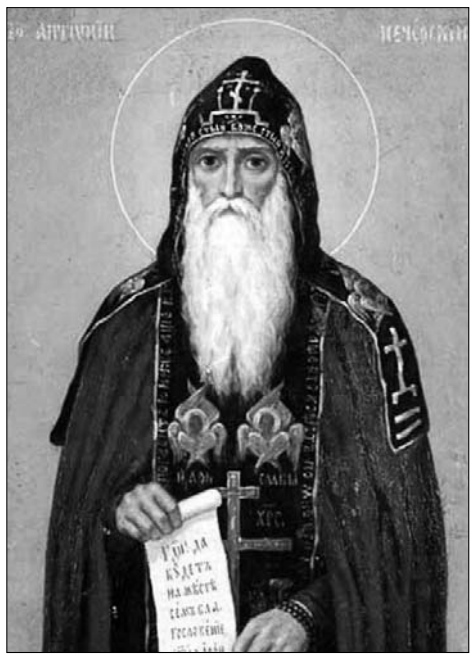

Серед виняткової заслуги Антонія – ініціятива спорудити Успенський храм (початок будівництва 1075 року, закінчення – 1 липня 1078). Проте йому не судилося побачити збудовану твердиню Української Церкви: 7 травня 1073 р. на 90-му році життя святий і відданий Господові і Русі чоловік відійшов у Вічність у тій печері, де пробув 16 років. Нагадаю, що з 2000 року до 31 грудня 2022 року цей храм використовувала у своїй політичній потребі православна квазіцерква московського патріярхату, яку категорично не можна називати українською.

Як і за життя своє він віддалявся від очей людських, молячись Богові на самоті і в таємниці, так і просив, аби віддалили від очей людських і мощі його. Ті, що осмілювалися розкопати місце тіла отця Антонія, – кажуть, що зазнавали всілякої покари...

Київська митрополія, абсолютно грецька за складом предстоятелів, з міркувань політичного характеру, а саме церковно-ідеологічного впливу на Русь, протягом усього домонгольського періоду затримувала канонізацію Антонія. Попри те, на Русі вже за 20–25 років після смерти почалося його шанування (3).

Православна церква канонізувала Антонія на межі XIII–XIV ст., а на Афоні досі збережено його печеру (2). За даними Атанасія Кальнофойського, була спроба перенесення мощей святого до Москви – але “провалилася”. Після початку “робіт з перенесення мощей” з-під землі почали прориватись вогонь, вода, які завадили забрати мощі. Часу події не вказано.

Він ретельно приховував свої добрі та чудодійні справи, бо був певний, що все робить лише Господь, а він — знаряддя в його руках. Так само є чудодійною і пам’ять про слугу Божого і слугу Руси нашої, що сильна нашими незламними і відданими людьми. Духа не угашаймо. Переможемо!

Посилання:

1. Митрополит Іларіон. Про закон, Мойсеєм даний і про Благодать та істину в Ісусі Христі втілених. К., 2004.
2. Ричка В. М. Антоній Печерський / Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В К.: В-во “Наукова думка”, 2003. 688 с.
3. Преподобний Антоній Печерський.
4. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У дев’яти томах. Том І. Київ, 2001.
5. Яременко Василь. Перший світоч землі української. Митрополит Іларіон. Про закон, Мойсеєм даний і про Благодать та істину в Ісусі Христі втілених. К., 2004. С. 3–28.

Поруч із війною

Ігор ЗОЦ

Книги, які днями було презентовано в столичній Публічній бібліотеці імені Лесі Українки, мають багато спільного – їх написали авторитетні журналісти з Донеччини, які все життя відстоювали українство в рідному краї, скуштували гіркого переселенського хліба в евакуації торік і попри небезпеку повернулися додому. Під майже постійними обстрілами Слов’янська Віктор Скрипник зумів видати збірку “Підла війна росії проти України” (Слов’янськ: “Друкарський двір”, 2023. – 76 с.), а Володимир Заїка – “На відстані війни” (Івано-Франківськ: НАІР. – 244 с.). Обидва автори своєю працею доводять: слово теж воює і Україна переможе!

До цієї книги ветерана журналістики Віктора Скрипника спонукала ситуація, в яку потрапив і Володимир Заїка, та й не тільки він. Згадує **Віктор Скрипник:**

– Після варварського обстрілу Краматорська 8 квітня 2022 року в місті оголосили про виїзд зі Слов’янська до безпечніших областей. Вже у вагоні вирішили їхати на Вінниччину, де в одному з містечок мешкала жінка, згодна

Ольга Романюк

поселити біженців з Донбасу. У неї ми і жили майже пів року. Порізному було. А восени в бою під Лисичанськом загинув батько сусіда. Ховали його вдома. Після похорону хазяйка видала: “Наші гинуть на Донбасі, а ви тут ховаєтесь! Це ви, донбасівці, винні, зчинили там бучу, в росію вам захотілося!”. Звинувачення були такими образливими для мене, людини, яка з Дня проголошення незалежності України працювала на становлення молодої держави, боролася з її відкритими і таємними ворогами, що я вирішив негайно їхати. Якщо не додому – Слов’янськ перебував під постійним ворожим вогнем, квартира була без вікон, то хоча б ближче до рідних місць. Коли ж до нас пішли поїзди – повернулися. А як потеплішало, перебрав свої папери, книжки, публікації в газетах “Донеччина”, “Злагода”, “Панорама тижня”. Відібрав кільканадцять статей, у яких йдеться про земляків, які вважали і вважають Донбас українським, боролися з сепаратистами. І таких людей після повномасштабного вторгнення путінської росії в Україну стає все більше.

Понад двадцять статей Віктора Скрипника так чи інакше є нагадуванням про війну, яка почалася із захоплення російськими посіпаками Слов’янська 12 квітня 2014 року. По гарячих слідах свідок тих драматичних подій написав про те, як Слов’янськ став центром сепаратизму, про настрої, які панували тоді в місті. А от про свій мужній вчинок автор не згадав – як з окупованого міста Віктор Петрович написав відкритого листа путіну “на понятном ему языке” з вимогою забрати геть своїх терористів. Публікація вийшла на першій шпальті “Донеччини” 30 квітня 2014 року. Газета потрапила в заблоковане ворогом місто, і хто прочитав – щиро дякували журналісту. А могло б закінчитися дуже погано для автора і нашої редакції в Донецьку.

Підла війна росії приносить багато горя, і журналіст не тільки закликає пам’ятати загиблих воїнів ЗСУ, а й застерігає від нових потрясінь. Так, у статті “Донецька рана України” є актуальна теза, яку автору підказав його земляк зі Слов’янська доктор філософських наук Анатолій Федь – слова войовничого Бісмарка з кінця XIX століття: “Тоді в Європі завершаться війни, коли Україна стане економічно і політично незалежною державою”. Журналіст Скрипник погоджується і розвиває цю думку: якби Україна справді була незалежною, а не де-факто підпорядкована росії, мала сильні Збройні Сили, а не джерело збагачення продажної державної верхівки і генералітету, то нас би поважали, виконували б Будапештський меморандум, не зазіхали б на наші території. “Тож, шановні українці, створімо сильну національну державу”, – закликає Скрипник у своїй книзі.

Те, що росія продовжувала гібридно воювати проти України, показали місцеві вибори 2020 року на Донеччині, де проросійські сили під орудою бойків, шуфричів, королевських тощо агітували за свого кандидата під гаслом “Защитим право Славянска на родной язык!”. Місто заполонили бігборди мовою агресора, що суперечило закону “Про забезпечення функціонування української мови як державної”, про це Скрипник написав у місцевій газеті. Реакції – нуль, а оскільки захищати державну мову в місті більше не було кому, 80-річний Віктор Петрович вирушив до СБУ з відповідною заявою на порушення закону представниками опзж. Подіяло! За два дні бігборди агітували українською!

А ще Скрипник зафіксував чимало презентацій патріотичних видань про Схід, що відбувалися в Слов’янську. Зокрема, “Пам’ять жива”, видана з ініціативи науковиці і голови краєзнавчого осередку Тетяни Лисак, “Іловайськ” Євгена Положія, “Добробати” Вероніки Миронової. Представляв свою книгу “Війна в Слов’янську 2014-го” (2016) і сам Віктор Петрович.

Згадується і “Донбасія” (2021) автора цих рядків і збірка “Зранена душа” Володимира Заїки, про якого вже писав, бо йшли разом українським шляхом немало літ і обом довелося залишити Донецьк ще в 2014 році. Ніхто не міг передбачити, що моєму товаришеві доведеться залишати не лише власну квартиру в обласному центрі, а й батьківську в селищі. Проте на болісних спогадах у новій книзі “На відстані війни” автор не зосереджується. А працювати над нею почав на другий день після 24 лютого...

– Ще не було ані назви, ані структури, ані розвитку подій та кульмінації, ані розв’язки та фіналу, бо тоді ще ніхто не знав, чого чекати в майбутньому і наскільки розтягнеться ця кривава битва, – розповідає **Володимир Заїка**. – Твори, що увійшли до збірки, народжувалися в різних місцях і за різних обставин: у рідній Олександрівці на Донеччині, яка й зараз перебуває за 50 км від активних бойових дій, на колесах, під час вимушених мандрів зі Сходу на Захід, в евакуації на початку квітня 2022 року, на залізничних вокзалах Вінниці і Черкас, просто неба у передгір’ях Карпат і на крутих схилах Дніпра і Кременчуцького водосховища.

Під впливом побаченого й почутого, на основі вражень від багатого фактичного матеріалу, автор поспішав зафіксувати наслідки ворожих злочинів, відобразити картину народної трагедії, випробування і страждання пересічних українців, біль і гнів, горе втрат і героїзм наших захисників.

Про пережите Володимир Заїка написав у віршах і прозі. Поетичний розділ під назвою “Під перехресним артвогнем” починається емоційними рядками про розстріляну ненависним ворогом весну – автор таврує ворога і висловлює непохитну віру в нашу перемогу. Він не збирається залишати Україну – “закордонні не потрібні візи, доки “русскій мір” не проженем”.

Та оскільки автора в його віці в жодні силові структури вже не беруть, йому довелося з родиною виїхати в евакуацію – своїх залишив на Прикарпатті, а самого прихистили на Черкащині. “Прийняв Шевченків край в свої обійми”, – з вдячністю пише донеччанин. Там, як редактор, відновив випуск всеукраїнського тижневика “Хазяїн”, а для душі – нові поезії. Їхні назви промовисті: “Мандри війною”, “Пам’ять Холодного Яру”, “Пішов тато на війну”, “Українським матерям”, “Боронимо своє”, “Після артобстрілу”, “На війні немає атеїстів”...

Учасники презентації

Схвилював вірш “Доброго ранку!”, – вітаю сусіда”, де автор, повернувшись у рідне селище на Донеччині, на своє побажання розмовляти українською чує російське “здрасьтє” через паркан. “Бачу, коробить це багатьох”, – зазначає з прикрістю. “Скільки таких їх у “хворій провінції”, // Середньовіччя совкове сидить в обрусілім суспільстві по вінця...”, – це і відповідь на питання, чи змінює російська агресія жителів сільської глибинки за кілька десятків кілометрів од лінії фронту.

На одному подиху читаю й есеї Володимира Заїки під загальною назвою “На перехрестях долі”. Автор не відділяє себе від вибору свого народу. Він пише, як щодня зустрічається з нашими захисниками і подає на розсуд читачів ось яку картинку:

“Вийшов до магазину. Під’їхала машина з нашими вояками. Зайшли до крамниці, продавчиня радо з ними привіталася – старі знайомі. Накупили всього: хто пиріжків, хто хот-догів на перекус, бо часу обмаль. Стоять за столиками в торговій залі, їдять, запиваючи чаєм і кавою. Поїли, кожен підійшов до урни, викинув використаний посуд, серветки, паперові стаканчики з-під напоїв. Хлопці поїхали, а там, де стояла їхня машина, було чисто. Розумієте – ніхто нічого не викинув на землю! Навіть недопалків від цигарок! Відвідувачі магазину звернули на це увагу та гідно оцінили: “А що ви хочете, – прокоментував літній чолов’яга, – вони ж на рідній землі не тільки нас захищають, а й бережуть українську культуру, традиції та чистоту довкілля, а ще – рідну мову!”. На душі у кожного потеплішало, а обличчя розцвіли приємними усмішками”.

Автор наголошує: війна ходить поруч із нами, а лінія фронту пролягає через усю Україну, через кожну родину. Володимир Заїка пише, як онукові задали тему твору в школі: “Мій внесок у Перемогу”, і треба було бачити, з яким натхненням він його писав! Як допомагає мамі-волонтерці готувати смаколики бійцям на передову, продовольчі набори для біженців і нужденних громадян. Дивлячись на все це, душа сповнюється гордістю: гідну зміну ростимо! За словами публіциста, такого народу, котрий як один повстав проти ненависного ворога, нікому не здолати! І на підтвердження цих слів ще одна картинка з життя прифронтового селища:

“Увечері, повертаючись додому, уже в присмерках побачив на вулиці маленького хлопчика років семи – восьми, який героїчно ніс два шестилітрові бутлі з водою (водогін в селищі не працює з літа). Душа здригнулася від жалю, адже, якщо поставити ці бутлі один на одного, то вони будуть вищими за зріст малюка. Хотів допомогти йому, але він з гідністю відказав: “Дякую. Я вже прийшов!”. І зупинився біля хвіртки дому, відчиняючи її ногою. “Який ти молодець, – не втримався, – допомагаєш батькам – мамі й татові”. А хлопчина відповів: “Тато на війні, мама хворіє, а в домі немає води. У нас ще маленька Софійка, їй чотири рочки”...

Під час презентації у книгозбірні прозвучала думка, що ці книги про війну “не з окопів” знайдуть своїх читачів серед переселенців, людей, яких російська агресія вдарила дуже боляче.

Фото надано Публічною бібліотекою імені Лесі Українки

Пам’яті Олександра Колянчука

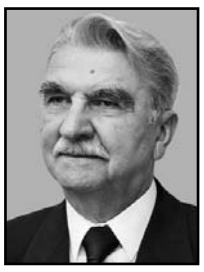

7 травня на 92-му році життя помер відомий польський історик, активний діяч української громади доктор Олександр Колянчук.

Він народився 2 квітня 1932 р. на Холмщині, звідки був виселений у 1947 р. у північну Польщу. Тобто 15-річним підлітком став жертвою сумнозвісної операції “Вісла”, проведеної польськими спецслужбами “під патронатом” СРСР.

Протягом усього життя Олександр Колянчук був активним діячем українських організацій у Польщі: членом головної управи Українського Суспільно-Культурного Товариства (1971–1973), членом Об’єднання українців Польщі, в тому числі головної ради ОУП (1996–2001). Працював у журналістській сфері, зокрема в газеті ОУП “Наше слово”.

Завдяки його невтомній дослідницькій та просвітницькій роботі українська громада в Польщі змогла пізнати неймовірно важливу картину з історії українського визвольного руху та долі його очільників, які після поразки українських визвольних змагань опинилися на території Польщі. За його ініціативи та сприяння у 2015 р. у Народному домі в Перемишлі відбувся з’їзд дітей і онуків воїнів армії УНР, віднайдено і врятовано цвинтарі та окремі могили петлюрівців у Польщі.

Доктор Колянчук – автор численних статтей, упорядник історичних матеріалів, автором книг українською і польською мовами. Ось лише деякі його книги, які стали безцінним науковим надбанням історії українсько-польських відносин. “Українська військова еміграція в Польщі 1920–1939 рр.”, “Померли, щоб з мертвих постала Україна: місця пам`яті українців – учасників боротьби за незалежність в роках 1917–1921 в Польщі”, “За нашу і вашу свободу. Учасники українських визвольних змагань 1917–1921 рр. Місця пам’яті в Польщі. Довідник”, “Українські генерали в Польщі. Політичні емігранти у 1920 –1939 рр. Біографічний словник”. Тут подано біографії більш як 150-ти генералів армії УНР, які після поразки визвольних змагань емігрувати до Польщі.

Олександр Колянчук – Почесний доктор Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки. Лавреат багатьох відзначень, зокрема, Офіцерського Хреста Ордену Відродження Польщі, премії “Страж пам’яті” Українського історичного товариства у Польщі. Подвижництво його на ниві українства відзначене і нагородами Української держави, серед яких орден Ярослава Мудрого V ступеня, Відзнака Президента України – ювілейна медаль “25 років незалежності України”, Всеукраїнська премія імені Івана Огієнка.

Усім рідним та близьким пана Олександра висловлюємо щирі співчуття. Вічна пам’ять.

Петро АНТОНЕНКО,
м. Чернігів

“Нам, акторам, треба брати себе в руки і триматися, іншого виходу просто немає. Маємо далі боротися й чинити опір”.

Наталя СУМСЬКА: “Моя місія – мовою театру вселяти віру, надію і любов у серця глядачів!”

У Національному академічному драматичному театрі імені Івана Франка нещодавно відбулася прем’єра вистави “Візит” за п’єсою Фрідріха Дюрренматта “Візит старої дами”. Роль Клер Цаханасян виконує народна артистка України Наталя Сумська. Сьогодні пані Наталя – наша співрозмовниця.

– Це вже ваша друга спільна робота з режисером Давидом Петросяном. Першою була вистава “Цар Едіп” за Софоклом у Київському академічному драматичному театрі на Подолі. Новий режисер, новий колектив. Як вам працювалося?

– Пропозиція завжди цінна для актора. Нові обрії, нові режисери, нові вистави, нові ролі – це все бажано. Знаю Театр на Подолі і його акторів давно. Із засновником цього театру, світлої пам’яті Віталієм Малаховим, були знайомі ще з інституту. На третьому курсі ходила до нього на репетиції. Хоча я вступила на навчання на два роки пізніше від Віталія Юхимовича, але долучилася до його театральної стихії.

Потім акторська доля звела нас у виставах, які стали знаковими. Зокрема, “Отелло” Шекспіра, де мій чоловік Анатолій Хостікоєв грав Отелло, а я – Емілію. До цього Анатолій працював у цій виставі в ролі Яго.

Театр на Подолі об’їздив весь світ із багатьма виставами. Це чудовий колектив, який потребує окремої презентації і спогадів. На мою думку, найголовніше, що повинен робити театральний колектив, – це репрезентувати себе за кордоном. Їх знали.

Працювала з Малаховим у виставі “Про мишей і людей”. І нарешті “Грек Зорба” – вистава, що вже 12-й сезон йде на сцені Національного театру імені Івана Франка.

Театр на Подолі для мене рідний через його засновника. І пропозиція Давида Петросяна була для мене дуже дорога. Я змогла зануритися у найдревнішу п’єсу одного з перших драматургів, який поклав початок детективам і міцним професійним п’єсам.

Тема твору надзвичайно крихка для сприйняття глядачем. Звідси виник вислів “Едіпів комплекс”. Для мене важливо, аби дійство викликало емоції, мало вплив на глядача. І цього вдалося досягти.

Я граю Йокасту. Поруч зі мною шість молодих акторів. Вони дивовижні, гарні, в прекрасній акторській формі, чудово володіють професією.

Рада була зустрітися з майстрами, корифеями Театру на Подолі: Максимом Максим’юком, Сергієм Сипливим, Романом Халаімовим, Олександром Данильченком і моїм основним партнером В’ячеславом Довженком, який зіграв у виставі ролі мого сина і чоловіка. Справжнє сузір’я талановитих українських акторів!

– Коли розпочалася робота над виставою “Візит”?

– Вже після початку повномасштабної війни з Росією. Потім керівництво вирішило спершу пустити іншу виставу, а нашу роботу призупинили. Але це пішло нам тільки на користь. Ми багато чого осмислили. Вистава набула якихось нових рішень, форм, потрактувань.

Люди живуть, воюють, захищають Батьківщину. Дехто з наших акторів зараз на фронті, у ЗСУ, тероборони. А у мене своя місія – мовою театру вселяти віру, любов і надію в серця глядачів.

– Чи відрізняється робота над виставами сьогодні порівняно з мирним часом?

– Я б не сказала. Наша професійна праця будується на тих самих засадах, що й завжди. Єдине – це настрій. Актор працює емоціями та настроєм. Люди хвилюються через обстріли, це накладає певний острах. Але нам, акторам, треба брати себе в руки і триматися, іншого виходу просто немає. Маємо далі боротися й чинити опір.

– Багатьом глядачам у виставі “Візит” запам’ятався ваш дует з Олексієм Богдановичем.

– Мені приємно, що у нас з Олексієм вийшов такий тандем любові. Це те, що раніше не прочитувалося в цій п’єсі. А тут наша спільна робота з режисером Давидом Петросяном, оригінальне сценографічне рішення спонукали до легкості. І ми потягли на сцену те кохання, яке є у мільйонів людей. У декого воно триває все життя. Але це рідкість.

У цій виставі порушена філософська ідея спокути тих гріхів, які були поруч із любов’ю. Тут є зрада, відтінок печалі, але, разом з тим, і любові. Вистава вийшла щемливою завдяки тому, що ми взяли саме тему кохання, яке не забулося за десятки років.

У кожного є гріхи. Тому люди й просять у молитві звільнити душу від них. Як говорить моя героїня у фіналі: “Я любила тебе понад усе. Дуже хотіла щастя саме з тобою. І це не давало спокою. Я хочу позбутися цього”. Власне, вона приїжджає для того, щоб ще раз його побачити, ще раз спокутувати свій гріх.

Дивовижний автор Дюрренматт дає разом із героїнею момент людського вибору для всіх. Це дивовижна річ, присутня в п’єсі. Людина здатна на зраду, на будь-яке зло. Але мій партнер зізнається... Проте без подробиць. Глядач дізнається їх сам, коли прийде на виставу.

– Ви людина з багатим життєвим і творчим досвідом, а Давид Петросян – молодий режисер. Чи не важко було з ним працювати?

– Талант і здібності митця не залежать від віку. Важливо, щоб ти був щирим у своїй праці, професії.

Театр живий, бо дійство відбувається на наших очах. Кожна вистава непередбачувана, хоча б тому, що є сирени, тривоги. І ми повинні їх долати, перечікувати разом із глядачем. А потім знову вступати в сценічну стихію.

Ця роль для мене дорога, як і будь-яка інша. За життя вже зіграно багато вистав, ролей. Для кожної потрібен настрій, психологічний стан, емоції, здоров’я. Все це я повинна акумулювати для улюблених ролей.

– Не так давно ви мали досвід роботи ще з одним молодим режисером – Іваном Уривським.

– У поставленій ним виставі “Пер Гюнт” порушується теж цікава тема. Пам’ятаю одного з художніх керівників нашого театру Сергія Данченка. Він хотів приступити до роботи над цією виставою. Але доля розпорядилася так, що саме сьогоднішній молоді судилося реалізувати цей задум. Це їхнє бачення, у них свій глядач, свої оплески.

Мій персонаж – мати головного героя, яка живе в далекому норвезькому селі. Жінка може здатися грубуватою, але насправді вона романтична. “Ми казкою, синочку, врятувалися”, – говорить вона. Ця жінка зробила зі свого сина ідеаліста. Як і кожен молодий чоловік, він шукає кохання, пристрасті. Але Пер Гюнт весь час у казці. Він шукає свого особливого кохання і, врешті, знаходить його. На жаль, як це часто буває в житті, він не оцінив вірності. Весь час думав, як відреагує мама. У виставі є щемлива сцена, коли Пер Гюнт повертається до матері, і вона приймає його таким, яким він є.

Кажуть, що треба бути адвокатом свого персонажа – і позитивного, і негативного. Комусь легше грати першого, комусь – другого. Не буду стверджувати. Тому що кожного разу це відбувається по-новому.

– Хотілося б повернутися на кілька десятиліть назад. Пригадайте, будь ласка, якою була ваша перша спільна вистава з Анатолієм Хостікоєвим.

– Це було під час перших проявів протестів у суспільстві, що отримали назву “Революція на граніті”. Я ініціювала, аби до репертуару нашого театру долучили п’єсу “Біла ворона”. Сергій Данченко підтримав цю ідею, і я “літала” в “Білій вороні” 12 сезонів. Вона принесла мені радість, акторське щастя, виконавську захопленість роллю. Ця вистава дуже подобалася глядачам. Ми возили її за кордон.

Після цього була низка ролей нашого дуету з Анатолієм Георгійовичем. Це велике щастя – знайти партнера, свою любов. Фактично театр поєднав наші долі.

– Вперше я запам’ятав ваш дует у виставі “Пігмаліон”.

– Комедія – це моя пристрасть, як і Анатолія Георгійовича. Він настільки талановитий, що може грати і великі трагедії, скажімо “Отелло”, бути беззахисним у ролі Ленні (вистава “Про мишей і людей”) або дивакуватим та саркастичним Греком Зорбою в однойменній виставі.

До ювілею актора я видала книжку “Головна роль”. Тому що в нього безліч головних ролей, у яких він ніколи не повторюється, завжди різний.

Серед комедій хотілося б згадати виставу “Моя професія – синьйор з вищого світу”, де він свого часу просто вибухнув у ролі Антоніо. Це був 1981 рік. Режисер-постановник Володимир Миколайович Оглоблін вимагав від акторів максимальної правди, наголошуючи на тому, що комедію треба грати серйозно, маючи на увазі не комікування, як це трапляється в театрі, а відтворення правдивих, парадоксальних життєвих ситуацій. Саме це і намагається зберегти Анатолій Хостікоєв у теперішній виставі, у якій він виступив як режисер. У різних складах “Синьйор” іде вже понад 40 років.

– А що ви можете сказати про виставу “Грек Зорба”?

– Взяти цю тему Анатолію порадив грузинський письменник Гураб Патріашвілі. Знайти примірник українською мовою твору “Грек Зорба” допомогла однокласниця Хостікоєва, яка працює в Національній науковій бібліотеці ім. В. Вернадського. Анатолій разом із Віталієм Малаховим опрацьовували цей текст. Це була перша сценічна версія, яку вони робили разом самостійно.

Дуже люблю цю виставу, і не лише свою роль, а й Анатолія в ролі Зорби. Там є і драматизм, і іронія, і гумор. Багато привнесено свого, навіть фрази з життя.

– А як працювати з Анатолієм Хостікоєвим як з режисером?

– Відверто, щиро, повністю поринаючи в роботу. Ми обоє такі. Дуже цінуємо свою професію, за це нам віддається сторицею. Всі вистави, де ми граємо, довгожителі. 26 років йшов “Швейк”, 20 – “Кін IV”, де Анатолій грав Кіна, а я – Анну Дембі, по 12 років йшли “Біла ворона” і “Пігмаліон”.

– Вже 16 років у театрі з аншлагами йде вистава “Кайдашева сім’я” (режисер Петро Ільченко), де ви граєте Кайдашиху. У чому секрет популярності цієї постановки?

– Знову ж таки у щирості, правдивості відтворення матеріалу. Власне, я долучилася до роботи над сценічною версією. Це була редакція Театру Франка. Художниця Київської опери (Київського академічного театру опери і балету для дітей та юнацтва) Людмила Нагорна пристала на мою пропозицію зробити правдиві костюми без якихось аплікацій. Ми занурилися в чарівність правди. Мріяла, щоб мене побачив тато в національній ролі.

Багато чого я привнесла в мізансцени з Мотрею. Намагалася передати народні інтонації з Київщини.

Роки йдуть, але моя Кайдашиха не міняється. Як і будь-яка свекруха. *(Усміхається)*.

Українська класика – це колиска нашої нації. Щастя, що вона не зникає, що ми до неї повертаємося.

– Яке місце у вашій творчості посідає кіно?

– Зараз вже не думаю про зйомки в кіно. Проте, коли друзі й колеги запрошують на прем’єри, то йду, аби їх привітати, подивитися нові стрічки. Нині цілком зосереджена на театрі і щаслива цим. Однак цікаву пропозицію я розгляну.

– Коли ставлять “Наталку Полтавку”, то переважно виходить комедія. А у стрічці, де ви граєте головну роль, можна побачити ліричну історію.

– Це була постановка без нашарувань, чиста класика. Я дуже рада, що так склалося. У молоді роки режисери використовували мою природність, щирість, манеру говорити. Мабуть, тому й обрали саме мене. Як жартував режисер: “Цієї стрічки вистачить років на 50, а через 50 буде інша”.

– У середині 90-х років був дуже популярним український серіал “Злочин з багатьма невідомими”, у якому ви також виконували одну з ролей.

– Його знімав наш талановитий режисер Олег Бійма. Він створював дві різні стрічки одночасно за творами Івана Франка (також серіал “Пастка”). Держава пошанувала, і виконавці отримали Національну премію імені Тараса Шевченка.

– Також не можу не згадати фільм останніх років “Чорний ворон”.

– Дуже добре, що цей роман Василя Шкляра екранізували. Я мріяла познайомитися з автором, і це сталося на знімальному майданчику. Була щаслива від пропозиції взяти участь у цьому проєкті.

Моя роль, можливо, не така велика, як хотілося б. Але її помітили і відзначили “Золотою дзиґою”, що стало для мене приємною несподіванкою. Цікаво було працювати з режисером Тарасом Ткаченком та виконавцем головної ролі Тарасом Цимбалюком. Щаслива, що всі ми змогли долучитися до створення цієї картини.

Такий матеріал мав бути екранізованим. Фільм “Чорний ворон” має свого глядача. Один із українських батальйонів сьогодні носить назву “Холодний Яр”. Справу героїв продовжують їхні нащадки через сто років.

– Що б ви хотіли сказати на завершення нашої розмови?

– Я б побажала нашим людям не втрачати віри і жаги до життя. Триматися попри страшні втрати, які Україна кладе на вівтар виборювання своєї незалежності. Я в захваті від українців, воїнів, дітей, які промовляють ті істини, заради яких ми й боремося. Заради цього й воюють наші військові. Схиляю голову перед ними.

Війна чітко розставила акценти

Однією з перших робіт Київського академічного драматичного театру на Подолі за часів повномасштабної війни з Росією стала вистава “Марлені” за п’єсою німецької драматургині Теа Дорн.

За сюжетом одного разу в Парижі 90-літня Лені Ріфеншталь проникла в квартиру до легендарної Марлен Дітрих. Чи готова кінодіва повернутися у велике кіно, щоб знятися у геніальної режисерки зі скандальною репутацією? Такі різні і, водночас, подібні жінки, котрих доля розкидала по різні боки барикади, розповідають про шлях до спокути, що лежить через мистецтво.

– Ідея постановки виникла під час повномасштабної війни, – згадує режисер-постановник вистави **Ігор Матіїв.** – Коли почалася війна, я поїхав до своєї мами в Івано-Франківськ. На заході України зустрівся з акторкою нашого театру Іриною Грищенко. Спершу ми волонтерили, а згодом зрозуміли, що маємо робити свою справу. Під час спілкування виникла ідея поставити виставу про Марлен Дітрих, адже Віталій Малахов часто порівнював Ірину з Дітрих. Зателефонували актрисі Аллі Сергійко. Вона сказала, що добре знає цей матеріал і давно хотіла його зіграти.

Спершу репетирували онлайн. Вносили правки в переклад п’єси, ділилися враженнями, дивилися фільми, читали книжки, присвячені цій темі. А коли в липні повернулися до Києва, то безпосередньо почали працювати над виставою “на ногах”.

Знаю цей твір давно, а коли почалася війна, то деякі його акценти зазвучали зовсім по-іншому. Лені Ріфеншталь – одіозна фігура: служила нацизму, знімала пропагандистські фільми. Хоча сама говорила, що пропагандою не займалася, мовляв, її цікавив тільки художній аспект. Але факт лишається фактом: створене нею – це вершина пропаганди.

Автор дещо виправдовує Лені, доводить, що на все треба дивитися з іншого боку. Однак війна чітко розставила всі акценти, і вже не треба було запитувати, про що ми робимо виставу. Мистецтва немає поза політикою, і за свої художні висловлювання ти несеш відповідальність.

Спочатку Ірина Грищенко мала грати Марлен Дітрих, а Алла Сергійко – Лені Ріфеншталь. У ході репетицій я вирішив поміняти їх місцями. Зрозуміло, що вони не сприйняли це з радістю. Адже ти репетируєш роль, вона стає тобі близькою, і раптом тебе міняють.

Під час роботи над виставою занурилися в біографії героїнь. Ми відкрили для себе багато нового. Вирішили використати пісенну творчість Марлен. Після припинення зйомок у кіно вона багато гастролювала світом із концертами. Вважаю, що її пісні зробили свій внесок в атмосферу вистави і доповнили образ кінодіви. Також на початку вистави глядач може побачити кадри з фільму Ріфеншталь про Олімпійські ігри в Берліні, що перегукуються з сучасною ситуацією.

Довго ми думали над сценографією, було багато варіантів. Врешті зупинилися на тому, що це буде закинута кіностудія, де перед цим відбувся банкет кіношників. Всі пішли, лишилася Марлен, покинута та всіма забута. Ми знаємо, що вона жила у своїй паризькій квартирі і нікого не підпускала до себе. Несподівано до неї вривається Лені Ріфеншталь – і цей закинутий павільйон раптом починає оживати. У павільйоні знову почнуть знімати кіно, і це надасть йому нове дихання. Але... Власне, це “але” і не хочеться розсекречувати, адже заради нього ми й робили виставу. Тож приходьте і самі побачите. Костюми героїнь – абсолютна вигадка. Прагнули, аби акторкам було зручно і щоб вбрання підкреслило їхні образи. Отже, не йдеться про жодну історичну достовірність.

Ірина та Алла – різні актриси, вони абсолютно по-різному працюють. А мені довелося бути модератором, задавати єдиний напрямок вистави. Зіграли виставу кілька разів у жовтні, потім була велика перерва (робили ремонт у фойє приміщення, де розташовується наша камерна сцена). У цьому спектаклі дуже важливе партнерство, думаю, з кожним показом він набиратиме бали.

Ми готові показати “Марлені” і за межами Києва. Цьому сприятиме й те, що вона компактна, адже вся поміщається в кінокофр. Думаю, гастролі у нас ще попереду. Також сподіваюсь, що цього року глядач побачить ще одну мою нову режисерську роботу.

– Ця роль стала моєю першою роботою за час війни, – продовжує виконавиця ролі Лені Ріфеншталь **Ірина Грищенко**. – Зустрілися з Ігорем Матіївим у березні минулого року на заході України. Я була в Коломиї, Ігор – в Івано-Франківську, Алла Сергійко – у Трускавці. Списалися. Всім нам матеріал видався актуальним – пропаганда, служіння ідеології, чи відповідальне мистецтво за все, що відбувається навколо. Зізнаюсь: я раніше знімалася в російських серіалах. Але приходить усвідомлення того, що митець має бути відповідальним за свої слова і вчинки. Тож питання, чи може бути мистецтво поза політикою, нині звучить риторично.

Чим би ми сьогодні не займалися, у нас зовсім інші відчуття, ніж коли ми це робили до війни. І театр не виняток. Коли влітку відкрився наш театр, спершу я не могла грати. Весь час хотілося плакати. Були моменти, коли вже не вірила, що колись вийду на сцену...

Щодо моєї героїні. Під час репетицій я постійно говорила, що не можу прийняти цей образ. Згадувалися російські телепропагандисти з їхніми “чорними ротами”. Не можу повністю прийняти Лені й зараз, але намагаюся це робити. Адже я не буду професіоналом, якщо не виправдовуватиму її. Вона має бути органічною, щирою, коли говорить: “Я не займалася пропагандою, я хотіла знімати фільми”. Наскільки можна цьому вірити, нехай вирішує глядач.

Лені Рефіншталь пропагувала нацистську армію, захоплювалася нею і абсолютно щиро в це вірила. Була закохана в Гітлера і була готова робити те, що він говорить, і йти за ним. Але, водночас, була дуже талановитою, талановиті її фільми. У мене складні стосунки з Лені, були моменти, коли я хотіла відмовитися від цієї ролі.

Кожна вистава не повторюється. Різна енергетика і навіть різні акценти. Коли йду грати будь-яку роль, то завжди думаю, що я гратиму, що мене сьогодні хвилює. Щоразу це моя особиста історія. Поки що ми показали виставу кілька разів, тому ще важко говорити про її цілісність.

Це моя друга спільна робота з Ігорем Матіївим. У нього багата фантазія, він вже встиг зайняти своє місце серед українських режисерів.

Вперше так щільно працюю зі своєю колегою Аллою Сергійко. Зізнаюсь: грати виставу лише вдвох дуже складно. Ти весь час на сцені, на тобі велике навантаження. Вистава вимагає повної віддачі. Такою є й вистава “Сойчине крило” за Іваном Франком, в якій граємо разом з Ігорем Волковим.

Зараз працюю з режисером Володимиром Кудлінським над виставою “Комедіанти”. А ще нещодавно увелася на роль матері Чіпки у виставі “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” за романом Панаса Мирного.

– Перші два місяці війни я жила в Трускавці, де в музеї Біласа ми великою компанією з різних куточків України плели сітки для військової техніки, – підсумовує розмову виконавиця ролі Марлен Дітрих, заслужена артистка України **Алла Сергійко**. – У мене було відчуття, що роблю щось потрібне, я навіть не мала бажання повертатися до Києва, адже наш театр не працював.

Ще в евакуації зв’язалася з Ігорем і Іриною. Спілкувалися між собою онлайн. Він запропонував п’єсу Теа Дорн “Марлені”, яка здалася мені дуже на часі. В її основі лежить зустріч, якої ніколи не було, двох великих німкень: актриси Марлен Дітрих, що стала символом антифашизму, з головною режисеркою Гітлера Лені Ріфеншталь. Жанр п’єси – “психологічний гротеск”, дає можливість дуже серйозну і актуальну нині тему відповідальності художника за висловлювання грати яскраво і непередбачувано.

З Ігорем Матіївим у мене це вже другий експеримент. Я граю в його інтерактивній виставі “Ножиці”, де спілкування з глядачем щоразу підносить цікаві сюрпризи і дає можливість фантазувати та імпровізувати.

Щодо кіно: перед війною Сергій Маслобойщиков зняв художній фільм “Яса”. Це камерна історія двох жінок, матері і дівчини загиблого хлопця, з ретроспективним поглядом на основні події, що сталися в Україні за останні роки, і на ситуацію, що призвела до війни. Це робота, під якою я підписуюся.

Матеріали підготував
Едуард ОВЧАРЕНКО

Фото з сайтів театрів

“В цей день приїхали неповторні митці українського слова: Вадим Крищенко, Анатолій Паламаренко та Олександр Василенко”.

Український голос Вишгорода

Оксана ГУСЕЙНОВА,
голова об’єднання ВУТ “Просвіта” Вишгородської ОТГ

“Вишгород – колиска київських князів, а ви у Львів вивчати мову зібралися...” – таку повчальну фразу довелося мені нещодавно написати в районному чаті, бо люди обговорювали покращення володіння мовою і зовсім не розглядали рідне місто як його джерело та натхнення. Адже Вишгород – старовинне місто з давньою історією, заміська резиденція княгині Ольги, на його території безліч історичних пам’яток минулих часів, неоцінимі історичні загадки та спадщина... А ще й Межигір’я поряд: “Якщо і є де рай на землі, то це в Межигір’ї з її Дзвонковою” – так колись сказав Тарас Шевченко...

Збирала на днях голова Вишгородського клубу інтелігенції Степанія Сідляр своїх активістів, небайдужих представників шкіл, краєзнавців, істориків місцевих для обговорення планів просвітянської роботи на майбутні місяці. Ідей багато, одна краща іншої: і пам’ятні знаки історичним персонам, і місцеві краєзнавчі фестивалі, і інформаційні стенди для перехожих, але все це впирається у фінансові ресурси, а які вони зараз у аматорів? Власні ідеї, ентузіазм та впертість – от і всі ресурси. І якщо з керівництвом всього Вишгородського району є взаєморозуміння та співпраця, то на рівні місцевих ОТГ – тиша й ігнорування. Є ж в органах управління місцевими ОТГ відділи культури, але живуть вони навіть не паралельним, а своїм, окремим від громади життям, тихо й непомітно: перейменувати вулицю ката-ватутіна в місті – *“неначасі”,* вирішити питання з московськими попами, які окупували історичне святе місце на Ольжиній горі, – *“неначасі”,* дати гідне фінансування комунальним закладам, у яких працівники-сподвижники за смішну платню організовують, проводять, запрошують, інформують та просвіщають – *“неначасі”,* підтримати в громаді ініціативи просування української мови, літератури, культури – теж нецікаво.

Вічна дилема паралельного життя провладних байдужих невігласів з ресурсами і невгамовних альтруїстів з їхніми ідеями та діяльністю. Вийдіть на вулиці міста, спитайте у перехожих про якісь цікаві заходи, про інформування містян, про “наднормову працю 24/7” чиновників задля розвитку міста – потиснуть плечима, посміхнуться люди і підуть по своїх буденних справах. Кожен раз, як публікую оголошення з нагадуванням про якийсь захід, то люди щиро дивуються, що в нашому місті щось таке відбувається. На невтомному ентузіазмі справжніх популяризаторів українства серед містян та вдалому поєднанні співпраці з нечисленними меценатами, на власних ідеях і внесках окремих підприємців і живе зараз культурний український патріотичний простір у Вишгороді, хоча червоно-чорний прапор зривати перестали, та “какаразнічать” – ось такий повільний прогрес.

27 квітня в місті відбулося справжнє свято – свято спілкування, свято гумору, свято патріотизму і свято інтелектуальної насолоди. Завдяки симпатику місцевої “Просвіти”, керівнику благодійного фонду “Покоління”, меценату Володимиру Павловичу Виговському, який організував та профінансував це дійство, невтомним і наполегливим зусиллям просвітянки Степанії Сідляр, сприянню адміністрації Вишгородського ліцею “Сузір’я”, які розміщали оголошення про подію і у вчительських чатах, і в батьківських групах, і в учнівських месенджерах, – в залі серед слухачів були не тільки вчителі і працівники школи, а й батьки і головне – діти. Бо всі наші зусилля з просування українського слова спрямовані саме на них – на наші майбутні покоління.

У гості до Вишгорода в цей день приїхали неповторні митці українського слова: Вадим Крищенко, Анатолій Паламаренко та Олександр Василенко. Атмосфера в залі була така сприятлива, що поважні гості читали поезії та гуморески, співали, відклавши мікрофон, а слухачі відгукувалися на кожне щире слово.

Поет, народний артист України Вадим Крищенко читав напам’ять свої поезії легко та емоційно, а от нові вірші, присвячені молодим полеглим героям озвучував вже з листа. Бо хвилювався, хвилювалися і люди в залі – неможливо спокійно, без емоцій, розпачу і болю, сприймати сучасні події: страшну війну, загибель безневинних мирних мешканців, дітей та наших воїнів – героїв і героїнь, які без сну та відпочинку захищають нас від москвитської чуми ціною власного життя.

Голос Анатолія Паламаренка, народного артиста України, Героя України, майстра художнього слова та гумору, заповнив актову залу ліцею теплом людських емоцій, відкритими очами та серцями, щирим обміном енергетикою між автором і його поціновувачами.

Поважний вік митців лише акцентував ясність думки, силу слова та емоцій, якими вони обмінювалися з глядачами та слухачами. А коли вони співали, то увесь зал співав разом. І як можна не співати разом із народним артистом України Олександром Василенком, який носить італійський титул “Володар голосу унікальної краси”?

Перед зустріччю я хвилювалася: чи цікавий такий формат молоді, чи знайомі вони з творчістю, чи знають про авторів хоч щось? Але згадала, як, виїжджаючи з Донецька в 2014-му, ми мали забрати речі друзів з орендованої ними квартири, бо їх самих вивезло підприємство і часу на збори не було.

Однак коли я прийшла за адресою і почала оглядатися, як і куди все складати, то взяла з полиці погортати збірку віршів українських авторів для дітей, саме в цей час відімкнулися двері, зайшов власник квартири і просто виставив мене, бо поспішав все підготувати для нових орендарів. Так, з українською книжкою в руках, я й пішла сходами, а вже внизу зіткнулася з неприємними гримасами “ополченців” – саме вони заїжджали на дивани і шафки моїх друзів, саме перед ними так плазував власник квартири... Потім ми кілька років вимушеного переселенства возили цю книжку з собою і вчили з донькою вірші, це був якийсь наш ритуал захисту від темних сил. Одним із улюблених був:

Медом яблучко налите примостилось
на гіллі.
По садочку ходить літо у солом’янім
брилі...

Автор вірша – Вадим Крищенко.

...Після цього вечора шкільна бібліотека Вишгородського ліцею “Сузір’я” поповнилася декількома новими прекрасними книжками з автографами авторів – учасників зустрічі. Валерій Виговський і тут не зупиняв своє меценатство, обираючи книжки для різних вікових категорій та інтересів. “Ну що ви, це ж ціла епоха”, – сказала мені щаслива пані Світлана, бібліотекарка ліцею. Щиро рада, що нова директорка “Сузір’я” Яна Башлик завжди, разом із колективом вчителів, наповнюють освітній простір новою інформацією для розвитку всіх граней особистості в кожній дитині.

Я бачила очі тих дітей у залі, я не питала в них: “Чому ви тут?”, їм було цікаво, смішно, сумно, емоційно – як і всім нам. Отже, це все недаремно.

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Розпочато передплату на періодичні видання на II півріччя 2023 року

З 28 квітня поточного року — за електронною версією Каталогу видань України "Преса поштою"
Передплату можна оформити за "Каталогом видань України "Преса поштою":
на сайті ДП "Преса" www.presa.ua
на сайті АТ "Укрпошта" www.ukrposhta.ua
у відділеннях поштового зв'язку
в операційних залах поштамтів
у пунктах приймання передплати

Засновник:
Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Відповідальна за випуск
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова)
Павло МОВЧАН
Микола ТИМОШИК
Георгій ФІЛІПЧУК
Микола ГОЛОМША
Юрій ГАНДЗЮК
Галина ДАЦЮК
Євген БУКЕТ

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО
279-39-55

Літературна редакторка
Галина ДАЦЮК

Коректорка
Олена ГЛУШКО

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”, 04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Листування з читачами — тільки на сторінках газети. Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

23019
4 820095 780016